

ISSN 0430-4063 BROJ 258

BEOGRAD AVGUST 2004.

filist

ČASOPIS SAVEZA FILATELISTA SRBIJE

- TREĆE ŠTAMPANJE NOVINSKE MARKE SRBIJE OD DVE PARE SA LIKOM KNEZA MIHAILA
- NOVA PISMA SA MARKAMA SA LIKOM KNEZA MIHAILA
- FISKALNA UPOTREBA ŽIGOVA AGENCIJA DDSG NA DUNAVU I PRIBREŽNIM VODAMA SRBIJE U XIX VEKU
- AVIONSKE MARKE KRALJEVINE JUGOSLAVIJE I OKUPACIJE SRBIJE NOVOTISCI KAO RETKE PREŠTAMPANE MARKE
- SLOBODAN GRAD BAJA
- GRAND PRIX JUFIZ-A XII
- ŠTA ZNAMO O POŠTANSKIM CELINAMA
- HRONOLOGIJA VAZDUŠNE POŠTE JUGOSLAVIJE I AEROFILATELIJA
- PRVI PRIVATNI POŠTANSKI MUZEJ U SRBIJ
- PEDESET GODINA AIEP
- FEEDBACK LETTER BOX
- KO UDARA PEČATE NE TREBA DA PIŠE
- SKRAĆENICE ZA TEHNIKE ŠTAMPE

SADRŽAJ

FILATELISTA FRONT PAGES	1
Dr Velizar M. Kardosch, FRPSL	3
TREĆE ŠTAMPANJE NOVINSKE MARKE SRBIJE OD 2 PARE SA LIKOM KNEZA MIHAILA	
Dušan Janjetović	6
NOVA PISMA SA MARKAMA KNEZA MIHAILA	
Miodrag Mrdja	10
FISKALNA UPOTREBA ŽIGOVA AGENCIJA DDSG NA DUNAVU I PRIBREŽNIM VODAMA SRBIJE TOKOM XIX VEKA	
Dr Vojislav Mićović	14
AVIONSKE MARKE KRALJEVINE JUGOSLAVIJE I OKUPACIJE SRBIJE NOVOTISCI KAO RETKE NEPREŠTAMPANE MARKE	
Slobodan Sokolović	17
SLOBODAN GRAD BAJA	
Vojislav Begović	19
VELIKA NAGRADA JUFIZ-a XII KRALJEVINA SRBIJA 1882-1918	
Prof. Rodni L. Mot	30
ŠTA ZNAMO O POŠTANSKIM CELINAMA	
Radoslav Zore	36
AEROFILATELIJA HRONOLOGIJA VAZDUŠNE POŠTE NA TLU JUGOSLAVIJE POSLE 1996. GODINE	
Vojislav Begović	41
PRVI PRIVATNI POŠTANSKI MUZEJ U SRBIJI	
Dr Jovan Veličković	43
JUBILEJ MEDJUNARODNE ORGANIZACIJE FILATELISTIČKIH EKSPERATA (AIEP)	
Bogdanka Poznanović	46
FEEDBACK LETTER-BOX	
Klaus Groh	49
KO UDARA PEČATE NE TREBA DA PIŠE	
SKRAĆENICE ZA TEHNIKE ŠTAMPE (ABBREVIATIONS OF PRINTING TECHNIQUES)	51

Definitivno, bez kreativnih ideja i novih koncepata biće vrlo teško obezbediti podršku budućim projektima filatelije. Sasvim je izvesno da profit jeste pokretački motiv za ulaganje novca, ali ruku na srce u organizacijama izložbi ga ne treba tražiti. Sigurno je da se održivi argumenti za podršku projektima filatelije pre svega nalaze u interesu društva - vidljivom i prepoznatljivom ARTikulsanju komunikacijske i koverzacijske dimenzije filatelije.

Početak ovogodišnjeg filatelističkog leta protekao je u znaku JUFIZ-a XII. Kao najava velike izložbe, u NEW MOMENT IDEAS GALLERY priredjena je izložba mejl-arta na kojoj su prikazani mejl-artefakti iz arhiva beogradskog multimedijalnog umetnika Dobrice Kapmerelića (više od 70 autora). Izložba je upriličena u vreme održavanja jedne od manifestacija "Svetskog decentralizovanog kongresa networkera" (u SKC-u), pa je njenom otvaranju, pored velikog broja ličnosti iz ovdašnjeg kulturnog života, prisustvovalo i desetak mejl-art i multimedijalnih umetnika iz evropskih zemalja. Ovaj po svemu vredan kulturni događaj simbolično je označio kreativan doprinos organizatora JUFIZ-a XII na planu učvršćivanja jedinstva filatelije i umetnosti.

Pročišćen kriterijum za izlaganje na ovogodišnjem JUFIZ-u i novine u tehničkoj postavci (nova organizacija prostora, dizajn svetla, piktogrami...) doprineli su da se sa naše najveće manifestacije filatelije ponesu veoma povoljni utisci.

Zapazili smo značajno interesovanje posetilaca i stručne javnosti za izložak PTT Muzeja prikazan u službenoj sekciji (izbor materijala: J. Reljin, obrada teksta na izlošku: D. Poposki, tekst u katalogu: J. Ristić). Velika nagrada izložbe pripala je dr Jovanu Veličkoviću za izložak "Kraljevina Srbija 1882-1918" (opširnije o ovom izlošku naćićete na stranama 19-29 ovoga broja). Ostali derivati domaće izlagačke filatelije ostali su na nivou nekoliko poslednjih JUFIZ-a. Isto se može konstatovati i za probleme sa kojima se organizator (AFSCG) godinama suočava; svaki put na isti način, medju kojima je svakako ključni finansiranje izložbe.

U pogledu izlagačkih rezultata i posle JUFIZ-a XII dobili smo nove kvalitetne izložke za medjunarodno izlaganje; na žalost, opet u klasama u kojima smo tradicionalno prisutni

(tradicionalna filatelija, poštanska istorija, poštanske celine...). Kao novu pojavu i pravo osveženje registrujemo tri nova izložka fiskalne filatelije - sva tri visoko ocenjena od strane žirija. U klasama tematske filatelije, maksimafilije, omladinske filatelije, literature i moderne filatelije gotovo da nije bilo nečega vrednog posebnog isticanja, pa se može reći, da stari debalansi među klasama i dalje postoje. Ovo moramo shvatiti kao značajno ograničenje za eventualni reprezentativni nacionalni nastup. Ipak, da ne bude sve u okviru već vidjenog postarali su se izlagači u klasi izložaka na jednoj vitrini, koja je i kod nas prihvaćena kao izazov da se na malom izlagačkom prostoru (od svega 16 listova) veoma kondenzovano postavi zanimljiv filatelistički materijal.

Još jednom se pokazalo, da se zbog neprofitnog karaktera izložbi, sve teže dolazi do sredstava za organizaciju, pa se zbog toga mora stalno isticati njihov kulturni značaj kao tačka povezivanja sa onima koji daju novac (lokalne, gradske, republičke i ine institucije). Njihova pravila su veoma jasna: finansiraju se projekti, a ne institucije. U praksi i kreativan projekat ne mora obavezno dobiti podršku, koja će zavisiti od mnogo čega pa i od toga da li je izabrana galerija obuhvaćena programom finansiranja nadležne ustanove - na primer gradskog sekretarijata za kulturu!

U jednoj prilici objavili smo agendu u kojoj je navedena dinamika održavanja tri najznačajnije izložbe filatelije u našoj zemlji - koncipirane kao bijenala.

Prema ovom rasporedu, JUFIZ i MONTENEGROFILA održavaju se svake parne, a SRBIJAFILA svake neparne godine. Prošlo je od tada nekoliko godina, a priredjivači regionalnih i lokalnih izložbi još uvek nisu navikli da kada planiraju svoje izložbe uzmu u obzir termine tri ključne izložbe u našoj zemlji. Naime htelo se da organizatori sa većom sigurnošću mogu da planiraju neke zajedničke resurse (vitrine, na primer), a izlagačima dā dovoljno vremena za njihove planove i strategije. Ali, pokazalo se da ni to nije dovoljno - ni organizatorima ni izlagačima, već se iznalaze ko je kakvi razlozi da se rečena dinamika problematiše iz svih mogućih aspekata i zbog toga, po pravilu, redovno kasni sa početkom priprema.

Da je princip planiranja ključan za dobru organizaciju pokazuje iskustvo u radu na našim najvećim izložbama. Praktično sve ili gotovo sve značajnije galerije u Beogradu imaju najmanje godinu dana unapred poznat plan izložbi u svojim prostorima. Da li nas i ta činjenica tera na planiranje? Da ne govorimo o konkurisanju za sredstva... Postoje budžeti koji se donose najmanje godinu dana unapred, a za sredstva koja se obezbeđuju iz njih konkuriše se znatno ranije. I tako dalje. Na koja vrata, onda, treba zakucati? Može li se uopšte nešto uraditi bez plana? Mislim da ne.

Urednik

TREĆE ŠTAMPANJE NOVINSKE MARKE SRBIJE OD 2 PARE SA LIKOM KNEZA MIHAILA

Dr Velizar M. Kardosch, FRPSL

J oš u prvim pisanim radovima o srpskim poštanskim markama zastupano je gledište da je bilo tri štampanja novinskih maraka sa likom kneza Mihaila. Do početka 70-ih godina XX veka to je bilo opšte prihvaćeno mišljenje. Ova podela je u ono vreme napravljena na osnovu izgleda maraka (boja, guma, papir) bez da su se filatelisti upuštali u lokalizaciju pojedinih stereotipova u štamparskoj ploči.

Početkom 70-ih godina su u srpskim arhivima pronađeni mnogi za prva izdanja srpskih maraka relevantni originalni dokumenti. Među tim dokumentima nađeni su dokumenti koji se tiču samo dva izdanja novinskih maraka sa likom kneza Mihaila.

U toj situaciji su postojale samo dve mogućnosti: ili verovati da dokumenti koji se tiču trećeg štampanja nisu pronađeni ili pak poverovati da su postojala samo dva štampanja ovih maraka. Filatelisti koji su tretirali ovaj problem su se u svojim radovima brzopleto odlučili za drugu mogućnost i podela ovih maraka na dva štampanja je od 1971 do polovine 90-ih godina smatrana ispravnom.

U svojoj knjizi o srpskim markama i poštanskoj istoriji¹ koja je objavljena 1996 godine pružio sam dva dokaza o postojanju trećeg štampanja marke od 2 pare. Ipak, u mnogim aukcionim katalozima se ove marke i danas često dele na dva štampanja i mnogi sakupljači i danas veruju da su postojala samo dva štampanja ovih maraka. Očevidno su mnogi u knjizi od skoro 400 strana prevideli pružene dokaze.

Ti u mojoj knjizi po prvi put predloženi dokazi se tiču samo marke od 2 pare i ta marka je tema ovog rada. Od marke od 1 pare na žalost ne postoje komadi veći od jedne marke a postoji samo desetak neupotrebljenih pojedinačnih komada i oko 5 sa uslužnim žigom, tako da kod te marke za sada nije moguće na sličan način kao kod marke od 2 pare doći do potrebnih dokaza o postojanju trećeg štampanja.

Najveći broj stereotipova sastavljenih u štamparske ploče radi štampanja ovog izdanja je bio manje ili više oštećen. Od maraka sa ovim oštećenjima od uvek su bile najpoznatije i najtraženije one bez donje ili gornje horizontalne

Sl. 1: 2 pare, crvenkastosmeđa, II. štampanje, "PARF" u gornjem desnom uglu tabaka

¹ „Kneževina Srbija, poštanske marke i poštanska istorija 1830-1882“ (englesko i nemačko izdanje), strane 181 i 182

linije slova „E” u donjoj centralnoj oznaci vrednosti, tzv. „PARF” i tzv. „obrnuti PARF”.

Iz teksta će se videti da je ploča posle svakog štampanja rastavljana i za sledeće ponovo sastavljana od istih stereotipova, pri čemu je njihov raspored u ploči za svako naredno štampanje promenjen.

1. Nedostatak donje horizontalne linije u „E”, tzv. „PARF”

Sl. 2: 2 Pare, žučkastobraon, III štampanje, „PARF” u levoj poziciji

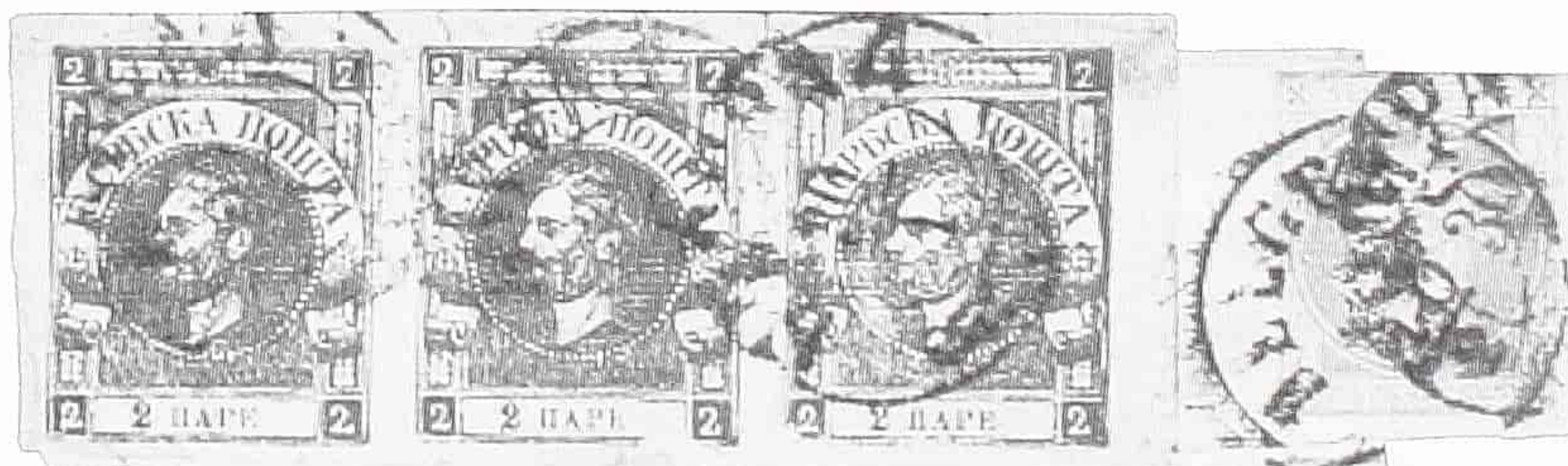
Stereotip sa ovom greškom se kod prvog, zupčanog štampanja nalazio u poziciji 34 u tabaku od 50 maraka. Kod drugog, nezupčanog štampanja gde su se tabaci sastojali od 100 maraka (crvenkastosmeđa marka), ovaj stereotip je bio u gornjem desnom uglu tabaka (ili možda polutabaka) u poziciji 10 (sl. 1).

Od žučkastobraon marke od 2 pare trećeg štampanja je poznato malo komada koji su veći od jedne pojedinačne marke. To su dva horizontalna para i jedan horizontalni blok od 10 maraka (5 x 2).

U jednom od ta dva poznata para trećeg štampanja (sl. 2) ovaj stereotip se nalazi u levoj poziciji i to dokazuje da ta marka kod trećeg štampanja nije mogla biti u gornjem desnom uglu štamarskog tabaka u poziciji 10 kao kod drugog štampanja.

2. Nedostatak gornje horizontalne linije u „E”, tzv. „obrnuti PARF”

Stereotip sa ovom greškom u ploči se kod prvog, zupčanog štampanja nalazio u poziciji 36 tabaka od 50 maraka. Na jednom za poštansku istoriju važnom isečku (sl. 3) nalazi se pored austrijskog Merkura jedan

Sl. 3: Marka bez gornje linije u „E” je srednja marka u nizu²

horizontalni niz od tri crvenkaso smeđe marke od 2 pare drugog štampanja gde je srednja marka ona bez gornje linije u „E”. Zahvaljujući širokoj desnoj ivici desne

marke može se lako ustanoviti da taj niz potiče od desne ivice tabaka. To nam potvrđuje da je marka bez gornje linije u „E” kao pretposlednja marka u ovom nizu kod drugog štampanja bila u pretposlednjem vertikalnom redu štamarskog tabaka.

² Izgled fragmenta na Aukciji firme Feldman u Ženevi 1986. godine, lot 90144, slika na strani 329 kataloga te aukcije. Isečak, je u međuvremenu restauriran, odnosno, oštećenje na donjoj ivici srednje marke i isečka je reparirano.

Sl. 4: 2 pare, žućkastobraon, III. štampanje, stereotip bez gornje linije u „E” je u poziciji 13 štamparskog tabaka

**WORLD STAMP
CHAMPIONSHIP
2004**

Daleko najveći od malobrojnih postojećih komada marke od 2 pare trećeg štampanja je legendarni blok od 10 primeraka. Široke ivice gore i levo nam dokazuju da ovaj blok potiče od gornjeg levog ugla tabaka (Sl. 4).

Marka bez gornje linije u „E” je srednja marka u drugom redu, dakle pozicija 13 u štamparskom tabaku. Time je očevidno da ona nije mogla biti u pretposlednjem vertikalnom redu tabaka, odnosno možda polutabaka, kao kod drugog štampanja.

Pošto pročitao ovaj rad, svako ko je zainteresovan za ovu oblast će se uveriti da su definitivno postojale tri ploče a time i tri štampanja novinske marke od 2 pare sa likom kneza Mihaila i da su stereotipovi za svako pojedinačno štampanje sastavljeni u štamparsku ploču u drukčijem rasporedu.

NOVA PISMA SA MARKAMA KNEZA MIHAILA

Dušan Janjetović

U časopisu "Filatelista" broj 256 opisali smo i prikazali izložak na jednoj vitrini sa markama Bečkog štampanja. Verujemo da je za široki krug naših filatelista to bilo zanimljivo i korisno upoznavanje sa izuzetnim materijalom, koji dobrim delom nije do sada vidjen na jednom mestu.

Ovoga puta želimo da prikažemo nekoliko pisama sa markama sa likom kneza Mihaila, koja do sada nisu bila poznata niti sa izložaka niti u literaturi, a koja po svojoj filatelističkoj retkosti spadaju u sam vrh svega što smo do sada imali priliku da vidimo.

Prvo prikazujemo savijeno pismo (sl.1), odnosno samo njegov spoljni deo, poslato 1866. godine iz Užica za Beograd kao preporuka prve stope težine (do 5 drama ~ 16 grama), frankirano sa ukupno 60 para (20 za pismo i 40 za preporuku). Upotrebljene su marke Bečkog štampanja, jedna od 40 para i dve od 10 para, poništene sa 4 otiska linijskog manipulativnog žiga "ПРЕПОРУЧ." koji dobro povezuju medjusobno marke sa podlogom. Polazni dvokružni žig pošte Užice sa datumom "16/9" otisnut je u gornjem desnom uglu a dolazni žig Beograda tip "16" (17/9) na poledjini pisma, oba u crnoj boji.

sl. 1

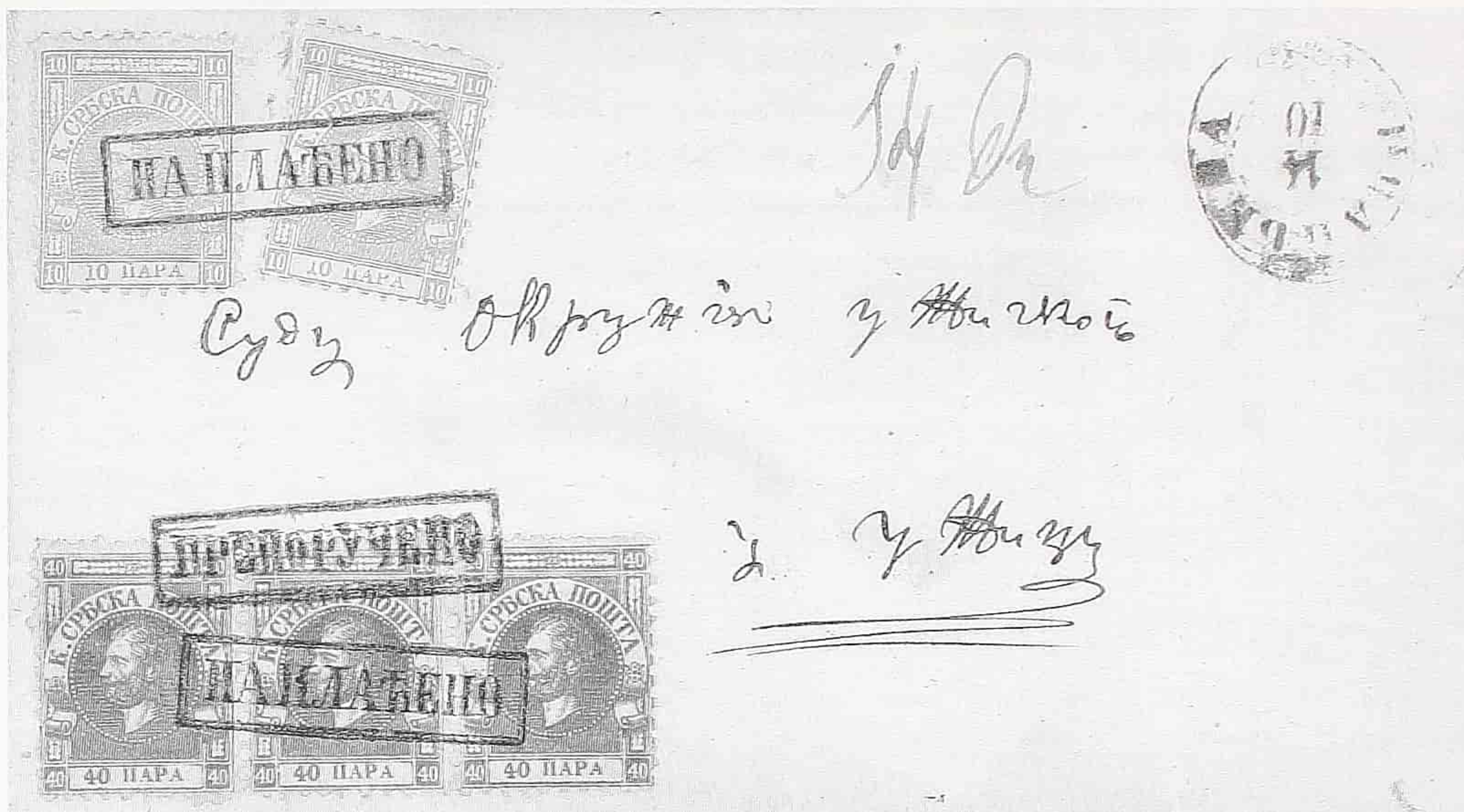
Treba primetiti da je pismo poštanski obradjeno po svim uputstvima: žig polazne pošte u gornjem desnom uglu, marke poništene manipulativnim žigom "ПРЕПОРУЧЕНО", dolazni žig na poledjini pisma. U momentu kada se pojavilo bilo je jedino poznato celo pismo sa kombinacijom marke od 10 i 40 para Bečkog štampanja i moglo se poverovati da boljeg teško može biti.

sl. 2

Kako to obično biva, jedno iznenadjenje vodi ka drugom, pa je tako bilo i u ovom slučaju. Pojavilo se zatim i celo savijeno pismo (sl.2) sa punom sadržinom poslato 1866. godine iz Šapca za Beograd, kao preporuka i povratni receptis, frankirano sa parom maraka od 40 para i sa dve pojedinačne marke od 10 para – sve Bečko štampanje, što odgovara naplaćenoj poštanskoj tarifi od 100 para (40 isporuka + 40 povratni receptis + 20 za pismo prve stope težine).

Marke su poništene sa tri otiska elipsastog manipulativnog žiga "Naplaćeno" koji povezuje medjusobno marke i podlogu, iznad maraka je otisnut žig "Preporuč." a u gornjem desnom uglu je dvokružni žig pošte Šabac sa datumom "17/8" – svi u plavo zelenoj boji. Na poledjini je otisnut u crnoj boji dolazi žig pošte Beograd (tip 16) sa datumom 18/8. Ovo je do sada jedino poznato celo pismo sa ovakvom kombinacijom maraka Bečkog štampanja i verovatno predstavlja jedno od najboljih pisama Kneževine Srbije.

sl.3

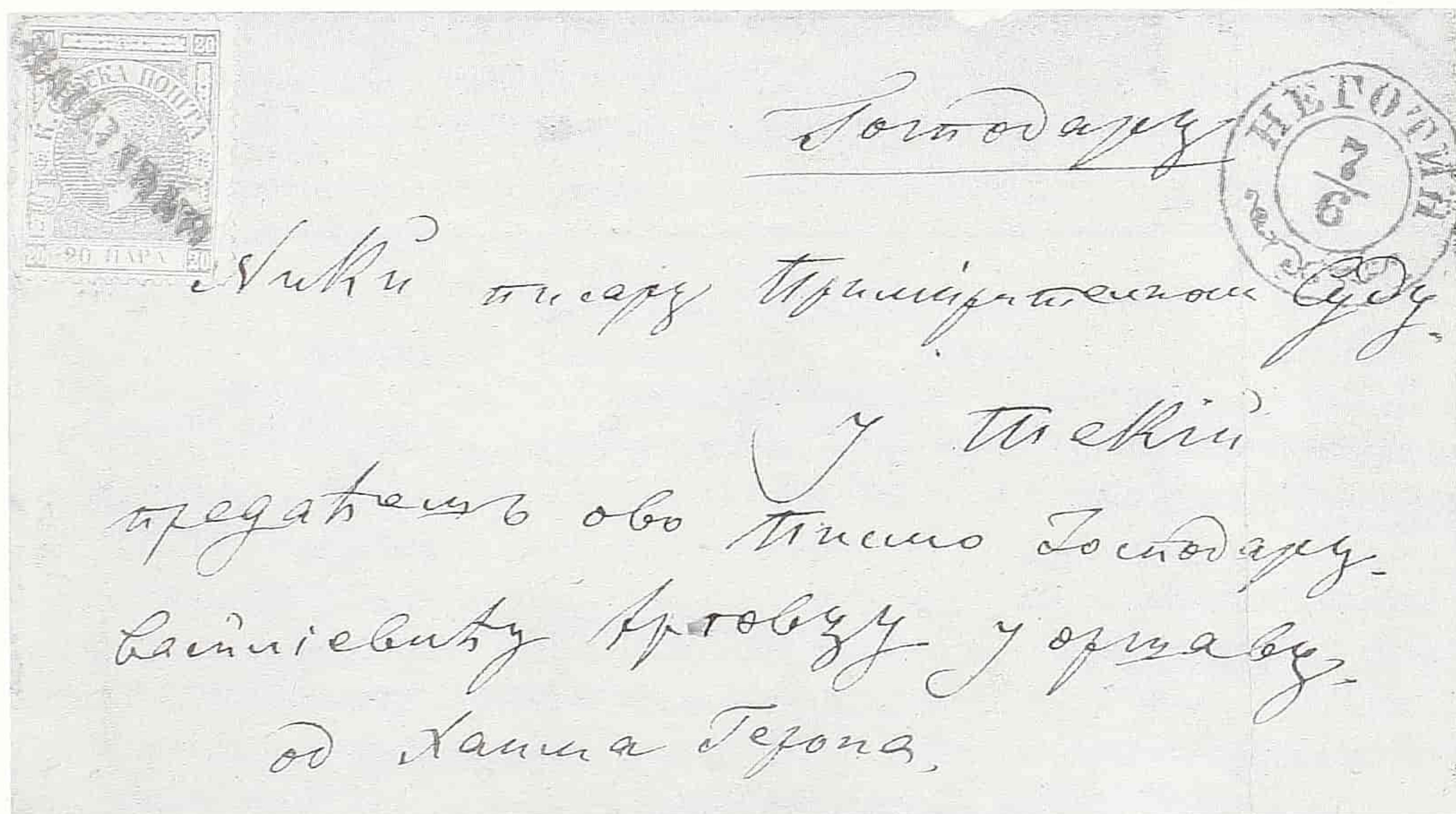
Pismo prikazano na sl.3 je svakako jedno od najredjih pisama sa markama prvog Beogradskog štampanja na pelir papiru. Pismo je savijeno, poslato 1867. godine iz Ivanjice za Užice kao preporuka, povratni recept sa trostrukom stopom težine (ručni upis 14 drama ~ 45 grama). Frankirano je nizom od 3 marke od 40 para poništene sa žigovima "НАПЛАЋЕНО" i "ПРЕПОРУЧЕНО", kao i sa dve pojedinačne marke od 10 para poništene žigom "НАПЛАЋЕНО". I na ovom pismu manipulativni žigovi izuzetno dobro povezuju medjusobno marke i marke sa papirom samoga pisma. U gornjem desnom uglu je dvokružni žig Ivanjice sa datumom 14/10 - svi žigovi u braonkasto-crnoj boji a na poledjini pisma je ručno zaveden datum prijema "17 Okt.867".

sl. 4

Jedinstveno je celo pismo (sl.4) frankirano nizom od 4 marke od 40 para prvog Beogradskog štampanja (pelir papir) i jedino je takvo do sada poznato. Poslato je iz Kragujevca za Beograd, marke su poništene mesnim dvokružnim žigom pošte Kragujevac (7/VIII) sa uokvirenim ravnim žigom "ПРЕПОРУЧЕНО" otisnutim iznad maraka, svi žigovi su crne boje. Ukupna frankatura od 160 para odgovara četverostruko stopi težine (ručni upis crvenom olovkom 18 drama ~ 58 grama) (4x20)+preporuka (40) + povratni receptis (40). Na poledjini je žig Beograda (tip 16) sa nečitljivim datumom, kao i ručno upisan datum prijema "zavedenije" od "9.авг.868".

Pisma sa markama Kneza Mihaila u inostranom saobraćaju su veoma retka, a marke su isključivo korišćene za pokrivanja poštarine u delu unutrašnjeg prometa, obično do ili iz Beograda. Redja su pisma koja su frankirana iz nekog mesta u unutrašnjosti zemlje do pograničnog mesta a onda nošena u inostranstvo kurirom ili sa nekim putnikom. Takvo je i trgovačko pismo (sl.5) koje poslato iz Negotina u Tekiju sa markom od 20 para Bečkog štampanja. Pismo je adresovano na "Niku pisara Primiritelnog suda u Tekiji" sa tim da ga on preda "Vasiljeviću trgovcu u Oršavi (Rumunija) od Haima Gerona".

Sl. 5

Većina pisama potiče iz jedne stare zbirke koja nije nikada izlagana i verujemo da će naći put do neke naše zbirke i izložka

FISKALNA UPOTREBA ŽIGOVA AGENCIJA DDSG NA DUNAVU I PRIBREŽNIM VODAMA SRBIJE TOKOM XIX VEKA

Miodrag Mrdja

Istorijski pregled

Nagli privredni razvoj i potreba za komunikacijama na području zemalja centralne i jugoistočne Evrope u XIX veku nametnuli su potrebu za organizovanjem efikasnijeg i jeftinijeg transporta robe, putnika i pošte.

Postojeći suvozemni putevi nisu više odgovarali potrebama, posebno sa stanovišta kvaliteta, brzine, redovnosti i sigurnosti. Iz navedenih razloga transport je već početkom XIX veka usmeravan ka rečnim i pomorskim putevima Crnomorskog sliva.

Organizovan rečni i pomorski transport na ovom prostoru vezan je za osnivanje Prvog privatnog austrougarskog dunavskog parobrodskog društva 18. marta 1829. godine u Beču, poznatog pod skraćenim nazivom DDSG. Dunavsko parobrodsko društvo iz Beča otpočelo je sa ra-

dom 1830. godine otvaranjem linije Beč-Pešta, na kojoj je plovio parobrod "Franc Jozef". Godine 1831. proučena je mogućnost plovidbe do Zemuna, da bi 1834. godine DDSG uputio na donji deo Dunava parobrod "Argo".

Prevashodni zadatak Društva je bio prevoz robe i putnika, a nešto kasnije je organizovana i poštanska služba koja je na dužim relacijama počela ozbiljnije da funkcioniše četrdesetih godina XIX veka.

Značajno je navesti podatak kada je reč o radu Društva da je flota DDSG bila često angažovana za prevoz trupa Austrougarske armije i vojne opreme. Jedan od velikih transporta je bio tokom Krimskog rata, o čemu postoje veoma oskudni podaci.

Od samog osnivanja DDSG je zahvaljujući velikim prihodima bio u stalnoj ekspanziji: flota od pet brodova koje je Društvo imalo 1834. godine narasla je tokom "zlatnih četrdeset godina" na 100 modernih parobroda, preko 350 rečnih tegljača i 50 agencija, od Ulma do Crnog mora.

U drugoj polovini XIX veka DDSG postaje simbol austrougarske efikasnosti i privrednog pro-dora na Balkan i Otomansku imperiju.

Na Savi i Dunavu, graničnim rekama između Austrougarske i Srbije DDSG je formirao agencije u sledećim mestima: Rača, Šabac, Obrenovac, Beograd, Grocka, Smederevo, Dubrovica, Veliko Gradište, Drenkova, Donji Milanovac, Tekija, Sip, Radujevac i Veliki Bečkerek na Begeju.

Agencije su radile u okviru jedinstvenog sistema DDSG i ostvarivale značajne godišnje prihode s jedne strane, a Srbija se s druge strane otvarala prema svetu, što će imati velikog značaja u kasnijoj istoriji ove Balkanske države.

Filatelistička istraživanja

Organizacija i funkcionisanje Dunavskog Parobrodskog Društva kao složenog privrednog i transportnog sistema, izazvali su veliko interesovanje istoričara, ekonomista, brodograditelja, a posebno filatelista, imajući u vidu da je DDSG 15. aprila 1866. godine izdalo i posebne marke za pisma (10 i 17 kr.) koje su bile u prometu do 1880. godine.

Pored maraka Društvo je štampalo i tovarne listove, marke osiguranja i nalepnice za pakete. Takodje su postojali agencijski i brodski (ime broda ili broj vožnje) žigovi, što sve pruža velike mogućnosti za sakupljanje i filatelističko istraživanje.

Vrlo interesantnu i uvek provokativnu temu "DDSG" srećemo u filatelističkoj literaturi već 1867. (E.Muller, Madjarska) i godinu dana kasnije 1868. (Frachten, Austrija).

Iscrpu studiju "The Danube Steam navigation Company", napisali su A.E.F. Hurt i Denwood N. Kelly u Americi 1950. godine. Kasniji radovi datiraju iz druge polovine prošlog veka, kada se sa rezultatima istraživanja značajno uključuju i naši autori (A. Petrović, M. Rašić, V.Višacki, V.Kardoš i drugi), da bi se ovoj temi ponovo vratili u našim filatelističkim glasilima u prošloj i ovoj godini.

Dosadašnja filatelistička istraživanja uglavnom su se ograničavala na proučavanje svih aspekata poštanskog prometa u delokrugu rada DDSG (poštanski objekti, marke, pečati, tarife, manipulacije, destinacije i drugo), gde su postignuti zavidni rezultati.

Medjutim, postoje i druga filatelistička područja u okviru rada DDSG koja su zbog nedovoljnog istraživanja i nepostojanja odgovarajućih podataka i literature ostala neproučena.

Pre svega, radi se o celokupnom segmentu fiskalnih propisa, tarifa i upotreba taksenih mar-

RADUJEVAZ

D.D.S.G.
AGENTIE
RADUJEVAZ

*Žigovi agencija DDSG
na teritoriji Srbije, na
taksenim i poštanskim
markama*

30
5

Dubrovicza

B E L G R A D
2
V I I I

SCHABATZ

Dubrovicza

INSPECTORAT N.
D.D.S.G. N.
IN
ORSOVAD.D.S.G.
SALDIRT
OF BECKSKERK.D.D.S.G.
DUBROVIZ

aka na pratećim dokumentima, koja se najčešće odnose na utovarenu (ili istovarenu) i transportovanu robu flotom Dunavskog Parobrodskog Društva.

Sakupljanje našeg fiskalnog "DDSG" materijala i dosadašnja proučavanja su u početnoj fazi; na osnovu raspoloživog materijala (koji je objektivno redak) i skromnih istraživanja, učinjen je pokušaj da se u našoj literaturi iznesu dosadašnja saznanja: danom stupanja na snagu Zakona o taksama Kneževine Srbije (1. juni 1881. godine), agencije DDSG su usaglasile svoje fiskalne procedure sa donesenim Zakonom, odnosno, otpočelo se sa upotrebom i poništavanjem odgovarajućih maraka.

U periodu od 1. juna do 24. avgusta 1881. godine Dunavsko Parobrodsko Društvo je u nedostatku redovnih taksenih maraka (čije je štampanje kasnilo), koristilo za fiskalne potrebe poštanske marke Kneževine Srbije sa likom Milana Obrenovića ("Michel" 22-27), koje su bile u upotrebi sve-

¹ 20 para (Dubravica): privatna zbirka D.Janjetović

ga 85 dana. Do sada su poznate marke od 10 i 20 para poništavane sa ovalnim i linijskim pečatima agencije Dubravica.¹

Uvodjenjem redovnih taksenih maraka Kneževine, od 25. avgusta 1881. godine pa nadalje DDSG je koristilo naše marke saglasno fiskalnim propisima koji su se primenjivali u agencijama na našoj teritoriji.

Za poništavanje taksenih maraka i žigosanje dokumenata (najčešće tovarnih listova) nisu postojali posebni fiskalni žigovi, već su bili u upotrebi postojeći agencijski žigovi, najčešće u ljubičastoj boji koji su se koristili i u poštanske svrhe. To je jedinstveni slučaj u našoj filateliji gde su zvanično i poštanske i taksene marke žigosane istom vrstom pečata.

Fiskalni materijal korišćen na ovakav način, pronadjen je sa žigovima agencija: Šabac, Beograd, Dubrovica, Radujevac, Veliki Bečkerek i Oršava.

U ovom članku prikazane su vrste maraka, karakteristike žigova, njihov izgled i osnovni podaci za svaku od navedenih agencija.

Posle Berlinskog kongresa i osamostaljivanja zemalja donjeg toka Dunava, funkciju poštanskog prometa DDSG-a preuzimaju organizovane pošte samostalnih država, što je bio slučaj i sa Kneževinom Srbijom.

Medjutim, što se tiče taksenih maraka Srbije kao sredstva plaćanja fiskalnih obaveza, one ostaju i dalje u upotrebi sve do 1920. godine, kada prestaje rad Dunavskog Parobrodskog Društva na našim prostorima.

Uključivanjem Kneževine Srbije u organizovani lanac agencija Dunavskog Parobrodskog Društva, za potrebe prevoza robe, putnika i pošte, Srbija je još u XIX veku postala značajan činilac u međunarodnom saobraćaju i trgovini sa evropskim zemljama.

Feladási sz. / Aufgabs-Nr.

560.

A megérkezési állomás bélyege / Stempel der Ankunfts-Station

Herrn / Crediteur

Ag

Az illetékek részletezése		Utalványozva Angewiesen	
fil.	Gebühren Specieation	aranyban Gold frank marka	korona fil.

Előzetes utánvétel koronaértékben / in Kronen-Währung

Utá-Nac

DDSG tovarni list o prispeću robe iz Madjarske do Agencije BEOGRAD, 1914. godine

AVIONSKE MARKE KRALJEVINE JUGOSLAVIJE I OKUPACIJE SRBIJE

NOVOTISCI KAO RETKE NEPREŠTAMPANE MARKE

Dr Vojislav Mićović

U našoj filateliji, kao uostalom i svim filatelijama sveta, postoje mnoge nepoznanice u vezi sa pojedinim izdanjima maraka i drugih filatelističkih objekata. Uporni istraživači stalno otkrivaju neke nove činjenice koje upotpunjuju i proširuju dosadašnja saznanja u oblasti filatelije, bacaju drugačije svetlo na vreme štampanja, karakter izdanja, vrste papira, nepoznata zupčanja i specijalitete koji karakterišu pojedine marke ili druge objekte koji su predmet interesovanja filatelista. Pritom saznanje pojedinih činjenica često dolazi posle dužeg vremenskog perioda i temeljnih istraživačkih radnji. Takav je, naravno, slučaj i sa našom filatelijom: stalno se pojavljuju nove stvari i dolazi se do saznanja koja menjaju predstave o onome što je dosad bilo poznato o markama, pismima, žigovima i bitno doprinosi konstituisanju i razumevanju naše poštanske istorije, odnosno istorije filatelije. U tom istraživačkom radu i nalaženju novih činjenica upravo se i sastoji jedna od važnih komponenata i hobističkih draži filatelije.

U oblasti naše filatelije kako iz perioda klasike, tako i iz relativno novijeg perioda, postoje nedovoljno istražene i što je još nepovoljnije, registrovane su neke činjenice koje su ili netačne, nedovoljno dokumentovane, ponekad protivrečne, pa stvaraju nedoumice, kod filatelista i dovode ih u zabludu u pogledu pojedinih izdanja maraka. Karakterističan primer za to predstavljaju izdanja avionskih maraka Kraljevine Jugoslavije i novog izdanja (novotiska) tih maraka od strane nemačke okupacione vlasti 1941. godine. Podaci koji su objavljivani u svim katalozima Jugommarke tokom XX veka (do 1991. godine kada je objavljen poslednji katalog Jugommarke) stvaraju mnoge nedoumice u pogledu karaktera tzv. novotiska. Analiza pokazuje da opis ovog izdanja sadrži niz nelogičnosti, netačnosti, kontradiktornosti i neutemeljenih tvrdnji.

Prema podacima objavljenim u katalogu Jugommarke 1991. godine (a ovi podaci se prenose decenijama u svim katalozima), redovno izdanje maraka za avionsku poštu od osam vrednosti štampano je 12. septembra 1937. godine, a dve vrednosti (od 40 i 50 dinara) izdate su 15. avgusta 1940. godine. Ove marke štampana je Državna markarnica u Beogradu u ofset tehnici, na zaštićenom kredastom papiru, sa belom gumom i linijskim zupčanjem $12\frac{1}{2}$ i mešovitim zupčanjem $12\frac{1}{2} : 11\frac{1}{2}$ i $11\frac{1}{2} : 12\frac{1}{2}$. Autor ovog teksta nema osnova da dovodi u sumnju ove podatke. Jedina je primedba na objašnjenje posebnih zupčanja maraka od 40 i 50 dinara gde je napravljena greška u navodjenju kataloških brojeva tih maraka (24 i 25 umesto 214 i 215).

Medjutim, u objašnjenju ovog izdanja otvoreno je niz pitanja u vezi sa preštampavanjem, odnosno novotiskom ovog izdanja. Tako se u katalogu navodi da je "u junu mesecu 1941. godine izdat novotisak u nešto izmenjenim bojama. Papir novotiska je tanji i porozan, a guma žućkasta. Od izdanja novotiska prodato je 30.000 serija, a ostatak je upotrebljen za preštampavanje maraka okupirane Srbije". (podvukao V.M.) Ono što je nesporno jeste činjenica da je u drugoj državi

(okupiranoj Srbiji) nakon četiri godine uradjen novotisak serije avionskih maraka u nešto izmenjenoj tehnici (ofset i knjigotisak), na nešto tanjem i poroznom papiru, sa žućkastom gumom i sa drugom vrstom zupčanja (11, 11 ½ i 12 ½). Prva i najmanje bitna greška učinjena je kod naznake datuma izdanja. Dok se u objašnjenju na strani 43 kataloga navodi da je novotisak uradjen u junu 1941, na strani 102 navodi se da je novotisak uradjen 19. jula 1941. godine. Nije sporna ni činjenica da je poštanska administracija nemačkog okupatora šampala ovaj novotisak i prešampala ga mrežom i raznim bojama i pretiskom SERBIEN. Desetak dana kasnije – 28. jula 1941. šampano je dopunsko izdanje maraka za vazдушnu poštu od pet vrednosti bez mreže sa pretiskom SERBIEN kao prvo izdanje sa dodatkom nove vrednosti.

Z.11½

U vezi sa novotiskom postavlja se prvo pitanje: koliko je bio stvarni tiraž ovog izdanja. Na strani 43 kataloga Jugomarke kaže se da je prodato 30.000 serija, a da je "ostatak upotrebljen za prešampavanje maraka okupirane Srbije". Na strani 103 nalazi se podatak da je "šampano 30.000 kompletnih serija" i kod dopunskog izdanja – "40.000 kompletnih serija".

S druge strane, u Priručniku maraka jugoslovenskih zemalja koji je priredila grupa autora, a izdao Filatelistički savez Hrvatske u Zagrebu 1951. godine, izmedju ostalog piše da je za vreme okupacije "izdan u Beogradu službeni novotisak svih vrednota i to navodno 90.000 serija ... Kompletne serije pretiskane je sa zaštitnom mrežom i kosim natiskom "SERBIEN" i puštena u promet 19.VII 1941." (podvukao V.M.). U ovom Priručniku se, takodje, tvrdi da je prodato oko 30.000 serija ovih nepretisnutih maraka u inostranstvu.

Svi ovi podaci stvaraju nedoumice u pogledu njihove verodostojnosti i kontradiktornosti. Razlike izmedju podataka iznetih u katalogu Jugomarke i u priručniku HFS su očigledne. Iz priručnika proizilazi da su sve serije bile prešampane mrežom i rečju SERBIEN (str. 103).

Kada se saberu podaci iz kataloga Jugomarke, proizilazi sa je ukupan tiraž novotiska bio 100.000 serija (oko 30.000 prodato kao neprešampano + 30.000 prešampano za prvo izdanje + 40.000 prešampano za drugo izdanje). U Priručniku

Z.11½

se, pak, pominje da je štampan novotisak "navodno 90.000 serija". To znači da se podaci ova dva izvora razlikuju za 10.000 serija. Međutim, ni jedan od ovih izvora ne navodi zvanična dokumenta na osnovu kojih su uzeti podaci o tiražu ovih maraka.

Z.11½

Z.11½ : 12½

pre preštampavanja i kome je i u koje svrhe ta prodaja vršena kada su te marke imale natpis Jugoslavija, a u periodu okupacije nisu mogle da se koriste u poštanskom saobraćaju? Ako je, pak, ukupan tiraž novotiska prvog izdanja bio preštampan, onda se logično postavlja ključno pitanje: kakav je karakter maraka koje nemaju pretisak i kako su se našle na tržištu. Logičkom analizom može se doći do sledećih zaključaka:

Z.12½

Z.12½ : 11½

li je ceo tiraž bio preštampan i da li je dosta veliki deo toga tiraža, kao nepreštampan, prodat zasad nepoznatim trgovcima o čemu autori kataloga i Priručnika nemaju zvanične dokaze.

- Sva dosadašnja saznanja pokazuju da se na našem tržištu može naći veoma mali broj nepretisnutih primeraka novotiska. Autoru ovog teksta poznate su samo tri kompletne serije nepreštampanog novotiska u zupčanju 11 ½ (slika 1.) kao i jedan primerak u nominali od 50 dinara sa dosad nepoznatim mešovitim zupčanjem 11 ½ : 12 ½ (slika 2.). Poznato je i nekoliko serija i pojedinačnih maraka (ovog izdanja) u zupčanju 12 ½ (slika 3.) kao i u mešovitim zupčanjima (slika 4.). Ovde opisane nepreštampane marke treba smatrati specijalitetima toga izdanja maraka iz perioda nemačke okupacije Srbije. Ove marke su retke, a neke su izuzetno retke.

Ukoliko budući istraživači eventualno nadju dokumenta na osnovu kojih se može nedvosmisleno i pouzdano utvrditi koliki je bio stvarni tiraž novotiska i šta se dešavalo sa tim markama prilikom preštampavanja, autor ovog teksta biće svakako spreman da koriguje svoje mišljenje koje je ovde izložio.

Sve to stvara nejasnoće i zabune tvrdnjom da je prodato isto toliko serija koliko je i preštampano za prvo izdanje. Ta tvrdnja je koliko neuverljiva, toliko i nelogična. Ako je okupatorska poštanska administracija izdala ovaj novotisak sa namerom da ga preštampa mrežom i pretiskom, što je nesporno, kako je moguće da se polovina tiraža proda

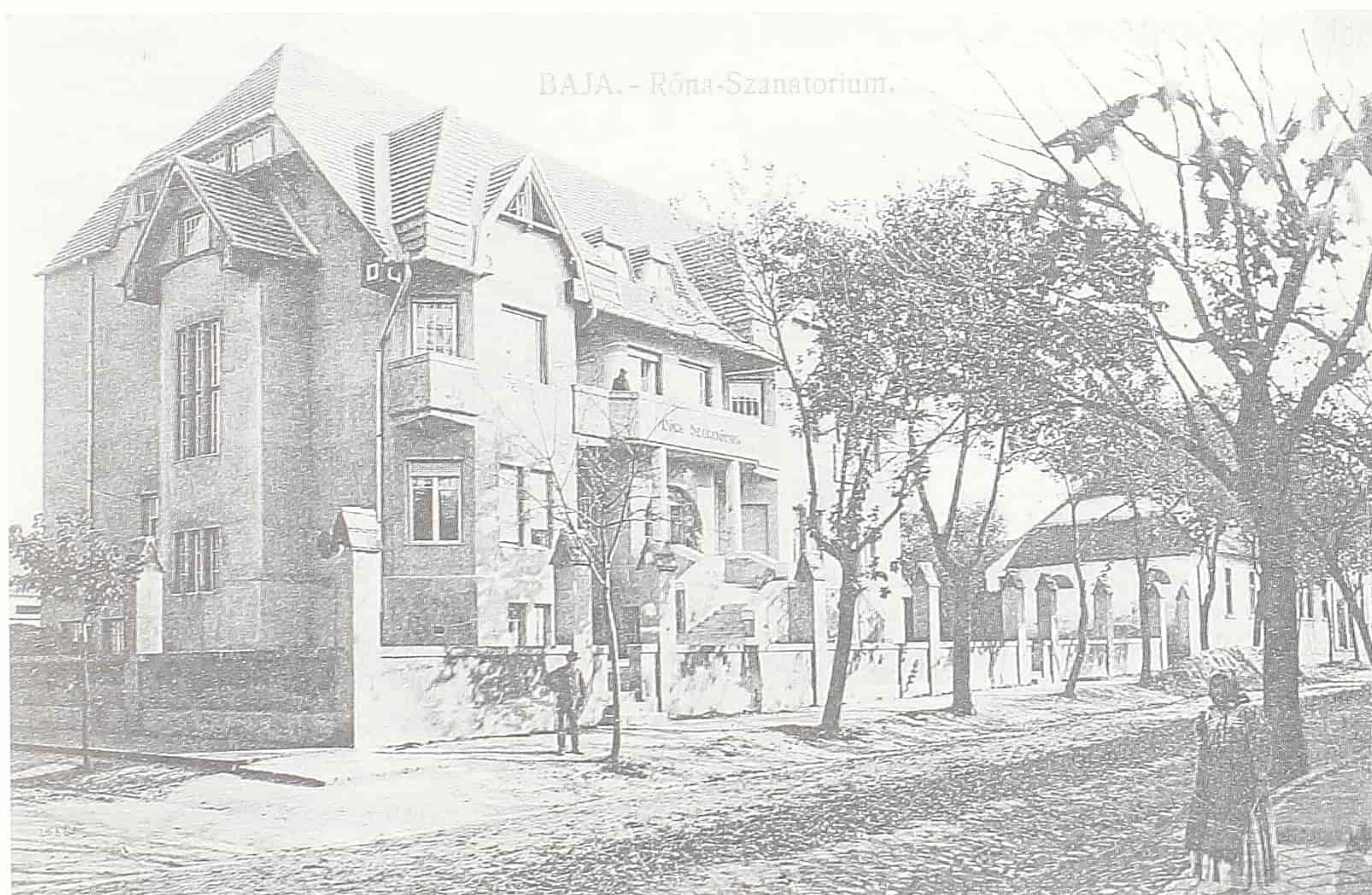
- S obzirom na stanje poštanskog saobraćaja u vreme okupacije kada je vazdušni poštanski saobraćaj objektivno bio veoma mali, poštanska administracija, sa velikom verovatnoćom, nije štampala velike tiraže maraka za avionsku poštu. S obzirom da još nisu pronađeni zvanični dokumenti o izdanju novotiska i njegovom preštampavanju, odnosno o navodnoj prodaji dela tiraža koji nije pretisnut, ostaju, što je sasvim logično, otvorena pitanja: da

SLOBODAN GRAD BAJA

Slobodan Sokolović

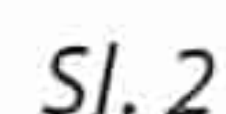
Predstavnici Narodnog veća Države Srba, Hrvata i Slovenaca u Zagrebu uputili su srpskoj Vrhovnoj komandi 7. novembra 1918. godine zahtev da se Narodnom veću stavi na raspolaganje kontigent od 1000 vojnika i oficira koji bi bili stacionirani u Zagrebu (pored dva već formirana pešadijska puka, jednog u Zagrebu i jednog u Ljubljani), da odvoji potrebne trupe za zaštitu hrvatskih teritorija ugroženih od strane Italije i da u zajednici sa francuskim trupama zaposedne Banat, Bačku i Baranju radi uticaja na mađarsko javno mnjenje i mađarsku vladu.

Odgovarajući na ovaj zahtev, Vrhovna komanda je iz sastava Drinske divizije poslala jedan bataljon na Rijeku. Drugi delovi trupa ušli su u Pečuj (Pečuh, Pécs) 14.11.1918. u Baju (slika 1) i Oršavu 15.11.1918. u Segedin 19.11.1918. a u Arad 22.11.1918. godine. Ova područja nisu ušla u sastav Kraljevstva SHS već su ostala pod jugoslovenskom vojnom upravom, a 1.5.1919. godine okupirano je još i područje oko Temišvara.

Sl. 1

U gradu Baji (blizu današnje granice – zapadno od Subotice) bila je stacionirana srpska Konjička divizija. Na slici 2. prikazana je razglednica sa žigom vojne pošte 504 (Konjičke divizije), upućena iz Baje 19.8.1919. godine za Knjaževac. Takodje su poznati i vojni cenzorni žigovi grada Baje.

SLOBO GRAD PALA

DIE OESTERREICHISCH-UNGARISCHE BANK

ZAHN GEGEN DIESE BANKNOTE BEI IHREN HAUPTANSTALTEN IN WIEN UND BUDAPEST SOFORT LAUF VERLANGEN

EINE KRONE

IN GESETZLICHEM METALLGELDE.

OESTERREICHISCH-UNGARISCHE BANK • OSZTRÁK-MAGYAR BANK

WIEN, 1. DEZEMBER 1916

[Signature]
GOUVERNEUR-KORMANYZÓ

BÉCS, 1916. ÉVI DECEMBER 1. - EN

[Signature]
GENERALSEKRETÁR-VEZÉRTITKÁR

[Signature]
GENERALRAT-FÖTANÁCSOS

Sl. 3

Filatelistički materijal, a takodje i numizmatički, vezan za područja koja su okupirale naše trupe, veoma je redak i retko se pojavljuje na tržištu.

- M.Vuković, "Filatelista" broj 154, Beograd, 1974. godine

VELIKA NAGRADA JUFIZ-A XII KRALJEVINA SRBIJA 1882-1918

Istorijski uvod

U kratkom periodu svoga postojanja Kraljevina Srbija je doživela promenu dinastije (1903) i ratove 1912-1918. (dva Balkananska i Prvi svetski rat). Burni događaji kroz koje je prolazila ostavili su iza sebe duboke tragove u svim oblastima života.

Kada govore o istorijskom putu moderne Srbije istoričari navode tri veća talasa modernizacije. Prvi se zbio između 1880. i 1912. godine i on je prema kazivanju T. Stojanovića bio deo drugog pokušaja industrijalizacije balkanskih zemalja.

Srbija je godinu svoje nezavisnosti (1878) dočekala u bednom stanju. Prema jednom pregledu celokupnu industriju 1881. godine sačinjavali su: jedna vojna fabrika, dve pivare, dve strugare, jedna barutana, jedna ciglana, jedna fabrika bombona, 14 parnih mlinova i nekoliko radionica sapuna, kože i tekstila. Železnica nije postojala, a putevi su bili loši i teško prohodni. Ogromnu većinu stanovništva sačinjavali su seljaci (88%), koji su bili nepismeni (preko 90%) i raspolagali sa malim komadima zemlje (73% poseda bilo je manje od 5 ha).

Glavni pokretač i nosilac modernizacije u prvom talasu bila je upravljačka elita. Modernizacija je obavljana autoritarnim načinom, ukazima i preko činovničkog aparata, često sasvim protiv volje stanovništva. Modernizovane su prvenstveno državna uprava i javne ustanove. Ukinuti su svi ostaci turskog feudalizma (u krajevima oslobođenim 1878), uvedena stajaća vojska, promenjeno celokupno naoružanje, unapredjen poreski sistem, osnovana je Narodna banka i veći broj novčanih zavoda, podignuta Akademija nauka i uređena učilišta, uvedena obavezna osnovna nastava i izvršena reforma sudstva. Radilo se i na modernizaciji saobraćaja i privrede. Do 1888. godine već je bilo izgrađeno 552 km pruga, do 1896. otvoreno je 14 značajnijih industrijskih preduzeća, a broj rudnika uglja i metala je utrostručen.

I dok su modernizacija javne uprave i javnih ustanova finansirani iz poreza, stanovništvo je bilo odveć siromašno da bi se iz njega na bilo koji način mogao izvući novac za ekonomsku modernizaciju. Za to je poslužio inostrani kapital, koje je vlada privlačila povlasticama. Država je podsticala i domaću industriju poreskim olakšicama, carinskim oslobođanjima, pogodnostima u prevozu, davanjem kredita i slično. Do 1896. godine u Srbiji se već stvorio sloj bogatih ljudi, među kojima je bilo nekoliko milionera i više polumilionera.

Godine 1903. izveden je Majski prevrat koji je doneo ne samo uvođenje punog parlamentarizma, već i snažniji uticaj domaćih preduzetničkih i nečinovničkih slojeva na državnu politiku.

Parlamentarno-demokratsku fazu liberalno-kapitalističke modernizacije Srbije zaustavili su nastupajući ratovi (1912-1918). U tim ratovima gotovo da je protraćen najveći deo dotadašnjih modernizatorskih dobitaka, barem na privrednom planu. U ratovima 1912-1918. Srbija je izgubila 800.000 ljudi (tj. 24% svoga stanovništva) ili svakog drugog muškarca između 18. i 55. godine - dakle glavninu radno sposobnog stanovništva. Ukupna cena Balkanskih ratova (1912-1913)

iznela je čitavih milijardu dinara, ili ceo godišnji nacionalni dohodak, ili pet celokupnih godišnjih budžeta, ili trinaest godina industrijske proizvodnje u Srbiji. Ratna šteta učinjena Srbiji u Prvom svetskom ratu (1914-1918) procenjena je na još 13 milijardi dinara.

Kratku skicu o Srbiji u dve poslednje decenije XIX i prve dve decenije XX veka dajemo zbog potpunijeg razumevanja društveno-istorijskog prilika u kojima se razvijao poštanski saobraćaj.

Izložak "Kraljevina Srbija 1882-1918"

Izložak dr Jovana Veličkovića "Kraljevina Srbija 1882-1918", nagradjen velikom nagradom izložbe JUFIZ XII tematizuje izdanja poštanskih maraka, u formi klasičnog izložka tradicionalne filatelije. Prvi put izložak je izlagan na Jufizu X (2000) i dobio zlatnu medalju (92) poena, potom još jednom, ali na sedam vitrina - na Srbijafile XII (2001) u sekciji članova žirija. Posle toga usledilo je njegovo proširenje na 8 vitrina i takmičarsko učešće na Jufizu XII.

Za lakše praćenje teksta evo još nekoliko uvodnih napomena: Srbija je proglašena Kraljevinom 22. februara 1882. godine, a posledenje marke Kneževine Srbije izdate 1. XI 1880. godine po starom kalendaru upotrebljavane su sve do 3. III 1890. godine. Ova zanimljiva okolnost je u ovom izložku posebno filatelistički tretirana.

Druga napomena odnosi se na uvođenje metarskog sistema i dinarskog novčanog tečaja, 1. maja 1880. godine. Stari turski groš menjan je za 20 para tj. 5 groša za dinar. Sa promenom novčane jedinice stupile su na snagu izmene u Zakonu o poštama. Naime, propisane su nove takse u dinarima i dinarskim parama - po težini u gramima. Za obično pismo težine do 20 grama naplaćivana je taksa od 10 para za zemlju, odnosno 25 para za inostranstvo. Za pošiljke štampanih stvari naplaćivana je taksa od 5 para za zemlju, na svakih započelih 50 grama težine, odnosno 10 para na inostranstvo po istom osnovu. Pošiljke novina i druge lokalne publikacije bile su oslobođene od plaćanja poštanske takse.

Prvog juna 1881. godine donesen je Zakon o taksama pa su kratko vreme poštanske marke upotrebljavane i kao taksene.

Da bismo do kraja razumeli značaj filatelističkog saкупljanja i istraživanja područja Kraljevine Srbije, poslužićemo se konstatacijom dr Veličkovića iz uvodnog lista gde kaže da tiraži poštanskih maraka Kraljevine nisu bili veliki, a zbog ratnih pustošenja filatelistički materijal je dobrim delom raznesen i uništen, tako da se mnoge marke, a naročito pisma teško nalaze. Autor upotrebljava izraz "cela pisma" misleći pri tom na činjenicu da se od 1880. godine sve više koriste koverti, pa su u privatnim i drugim arhivama retka cela pisma (tabaci od kojih je savijanjem formirano pismo, prim V.B.).

Posle veoma preglednog i prikladno ilustrovanog uvodnog lista izložak počinje esejima i probnim otiscima maraka redovnog izdanja (1880) sa likom kralja Milana Obrenovića i nastavlja se markama toga izdanja za koje se kaže da je imalo šest štampanja. Prikazani su primerci pojedinih štampanja i data objašnjenja razlika (na žalost te primere, ne možemo reprodukovati zbog jednobojne štampe našeg časopisa). Zanimljive su kombinacije parova i četveraca maraka ovoga izdanja sa medjuprostorima i grupe maraka od šest, osam deset i dvanaest, čistih i poništenih sa žigovima srpskih poštanskih stanica. Pomenućemo samo neke od njih: БАЊА, БРУС, В. ГРАДИШКЕ и В. ГРАДИШТЕ, ГОЛУБАЦ КРАЉ. СРП. ПОШТА ШАБАЦ, БЕОГРАД МИНИСТАРСТВО ...

Pojedine vrednosti izdanja iz 1880. u jednom kraćem periodu (od 1. VI - 24. VIII 1881.g.) upotrebljavane i kao fiskalne marke. Marke poništene administrativnim žigovima i rukopisno prikazane su na jednom izložbenom listu.

Na nekoliko sledećih listova prikazana je grupa pisama sa markama sa likom kralja Milana i retkim žigovima mesta u Srbiji (КРУШЕВИЦА, БАЊА, РАЖАЊ, ТОПОЛА, БАТОЧИНА, КОЖЕТИН), zatim pismo poslato iz Beograda za inostranstvo (KARLOVCE) 1882.g. sa markom od 5 para (taksa za pošiljke novina prve stope težine). A kada je reč o žigovima iz perioda (Kraljevine) nezaobilazna je dopisna karta za međunarodni saobraćaj sa uštampanom markom sa vrednosnom oznakom 10 para, upotrebljena 18. АВГ. 82 sa žigom РИПАЊ ТУНЕЛ - jedinim poznatim otiskom u plavoj boji (sl. 1)

sl. 1

Na još jednom objektu prikazan je žig РИПАЊ ТУНЕЛ, otisnut na pismu u crnoj boji preko marke sa likom kralja Milana od 10 para (21. OKT 83). Dr Veličković navodi da je pošta RIPANJ TUNEL radila kratko vreme - dok je tunel gradjen, i da je poznato pet do šest otisaka žiga ove pošte.

Na listovima koji slede prikazano je osam pisama za zemlju i inostranstvo sa markama izdanja 1880. g. upotrebljenim kao frankaturama za različita rukovanja i različite stope težine, a onda list sa markama ovoga izdanja pojedinačno, u blokovima od četiri i stripovima od više primeraka. Svi ovi objekti frankirani su zanimljivim žigovima, a sadrže i primerke fiskalno upotrebljenih vrednosti od 10 para i 1 dinar (strip od 5 primeraka), sa datumima upotrebe juli i avgust 1881.g.

Upotreba maraka izdanja 1880.g. ilustrovana je i pismima sa vrednošću (LETTRE DE VALEUR) sa bogatijom frankaturom. Na ovim pismima marke su poništavane plavim odnosno crnim žigom sa tekstom ПИСМО СА ВРЕДНОШЋУ/БЕОГРАД /LETTRE DE VALEUR/BELGRADE.

Listove sa novim - redovnim izdanjem maraka sa likom kralja Aleksandra Obrenovića u pukovničkoj uniformi počinju sa dva probna otiska u crvenoj i plavoj boji na kartonu debljine 0,31mm.

Dr Veličković koristi mogućnost da u sastavljanju izložka tradicionalne filatelije u jednom malom procentu, prikaže objekte (iz perioda) sa kojima ovaj materijal ima određenu kolateralnu vezu, označivši ih kao "dva značajna pisma za poštansku istoriju".

sl. 2.

1881. Obično pismo prve stope težine, iz G. Milanovca za Beograd, prijemni žig Beograd, frankirano taksenom markom od 10 para, tolerisano od strane pošte, unikat.

sl. 3

Srpsko-bugarski rat 1885.godine. Bugarska okupacija Pirota. Pismo iz Plevna sa prijemnim bugarskim dvojezičnim žigom PIROT, jedno od tri poznata

Na sledeća tri lista prikazano je redovno izdanje maraka sa likom kralja Aleksandra Obrenovića (1890, 3/15. mart) u četvercima, zatim četverci iz sredine tabaka (pozicije 45, 46, 55, 56) sa mostom, krstom i konačno jedna veća celina od 25 + 10 komada maraka, poslednje vrednosti u seriji (1 dinar) iz levog gornjeg dela tabaka, razdvojeno vodoravnim mostom, desno s ostakom uzanog vertikalnog mosta. Zabeleženo: "...najveći sačuvani deo tabaka ove vrednosti". Slede listovi sa primerima upotrebe maraka ovoga izdanja na pismima u unutrašnjem i inostranom saobraćaju. Izabrana su pisma sa interesantnim poštanskim rukovanjem, kao na primer: preporučeno pis-

mo (1893) iz Beograda za Beč zbog veće težine portirano za još jednu stopu težine (50 centi = 25 para).

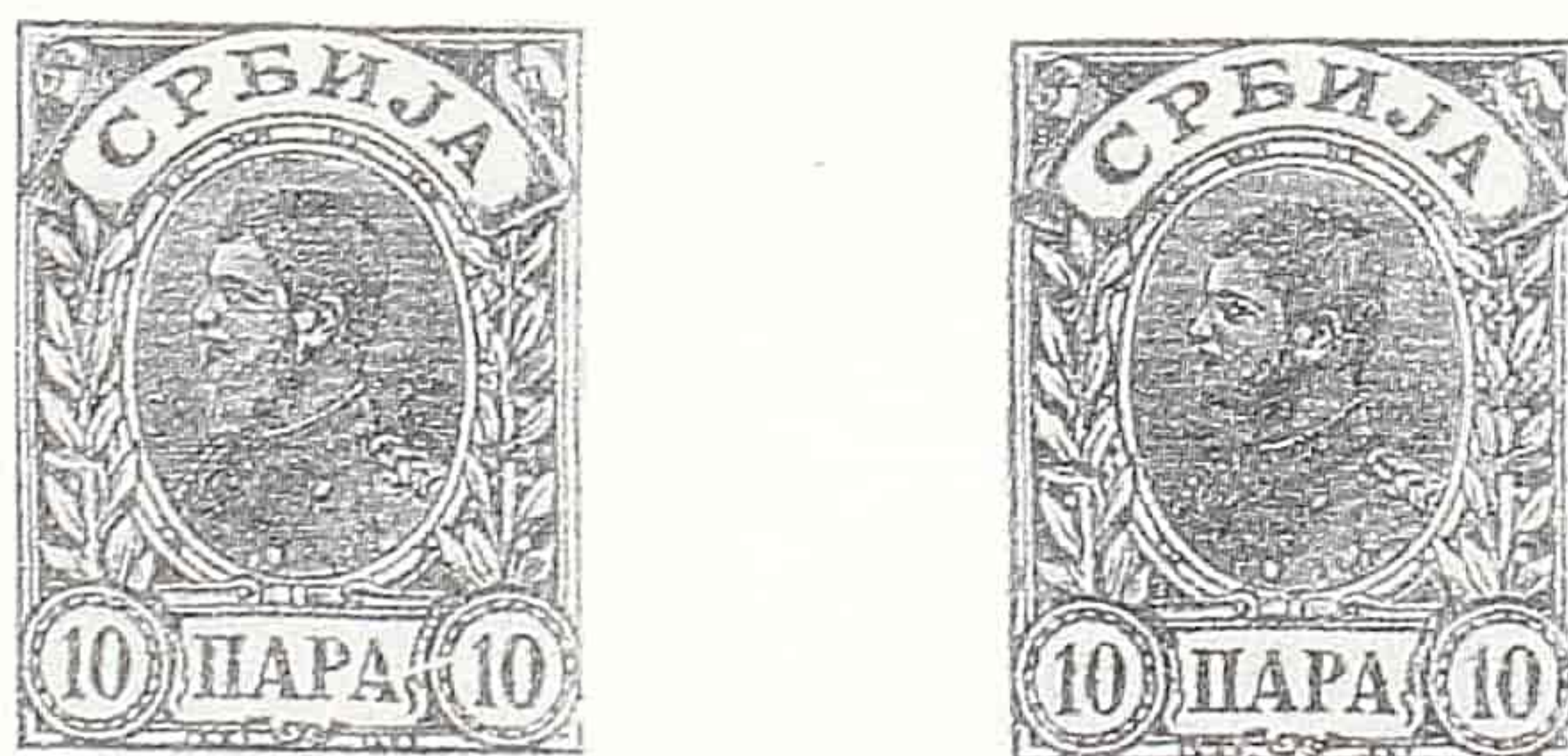
Takodje se izdvaja preporučeno pismo pete stope težine upućeno iz Beograda za Bukurešt (2. mart 1894) frankirano markama od 50 para i 1 dinar, kao jedino poznato putovalo pismo sa upotrebom marke od 1 dinara (poznato je da su ove marke uglavnom korišćene za novčana pisma i paketske uputnice).

sl. 4
1899.
Preporučeno
pismo iz Niša za
Salzburg,
frankatura 5
+ 10 + 25 = 40
para, trobojac

Sledi prikaz čistih maraka redovnog izdanja sa likom Kralja Aleksandra (od 1894. do 1902.) sa osvrtom na papire, boje i zupčanja, koji se završava prikazom žigosanih maraka u grupama od četiri, pet, šest, osam. Pokazani su primeri na odseccima i van njih sa pedantno i čisto otisnutim žigovima.

sl. 5
Retka nezupčana
vrednost od 10 para sa
mostom

Naravno, zanimljivi su primeri upotrebe maraka, štampanih na "dlakastom papiru". Prikazana su pisma za zemlju i inostranstvo sa različitim frankaturama ovih maraka. Izdvajamo veoma lep trobojac - preporučeno pismo upućeno 3. decembra 1899.g. iz Zaječara za Beč (prva stopa težine, frankatura 5 + 10 + 25 para za preporučeno rukovanje. Marke od 5 i 10 para su štampane na običnom, a od 25 para na dlakastom papiru.

Redovno izdanje sa likom kralja Aleksandra Obrenovića na levo (tj desni profil) iz 1896. g. možemo dalje pratiti sa prikazom maraka štampanih na običnom papiru, sa razlikama u bojama kod vrednosti od 50 para, a onda su ove marke prikazane (na dlakastom i običnom papiru)

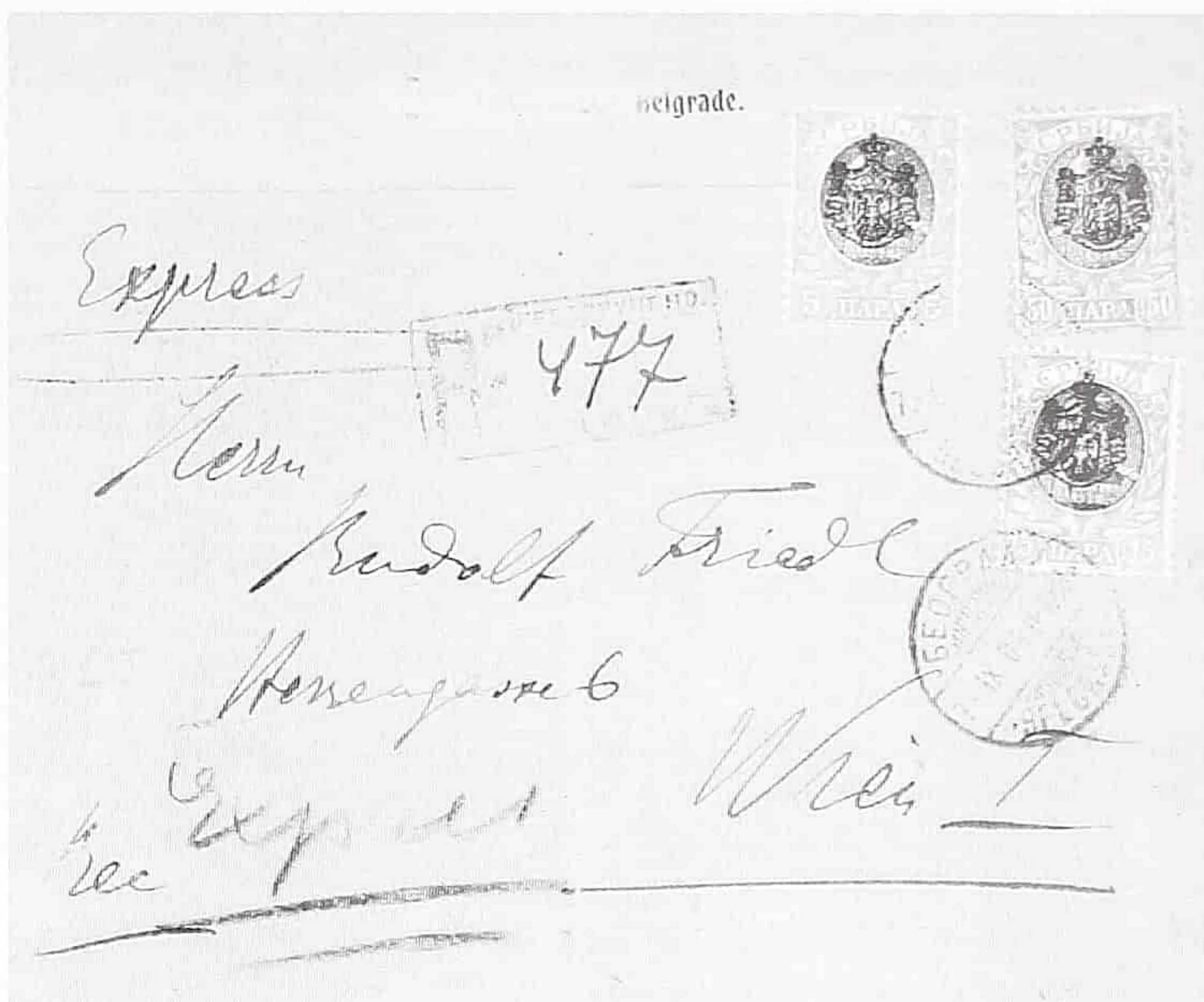
poništene lepim žigovima u parovima sa mostom i čistim četvercima. Dati su i primeri različitih zupčanja - štampanja 1898/1902. Na jednom listu prikazani su nezupčani primerci pojedinih vrednosti ovoga izdanja.

7. septembar 1904,
ekspresno preporučeno
pismo iz Beograda za
Beč, 15 + 25 + 30 para
= 70 para, pošiljalac E.
Deroko.

Jedno od malobrojnih
pisama sa markama od
5 i 50 para beogradskog
štampanja.

sl. 7

Zatim nam je omogućeno da pratimo marke ovog izdanja štampane na običnom papiru - upotrebljene u domaćem i inostranom saobraćaju kao i upotrebu maraka štampanja 1898-1900 za frankiranje novina i telegrama.

Date su sve vrednosti izdanja poznate u češljastom zupčanju 13 : 13 1/4 i varijanta u komoj je donji red linijski zupčan 11 1/2, a onda i tzv I, II i III tipa pretiska 10/20 para pojedinačno i u četvrcima - poništeno (linijsko zupčnje 11 1/2).

Na sledećim listovima dr Veličković prikazuje marke provizornog izdanja (1900) 10/20 para, 15/1 dinar, tipove pretiska i zupčanja i objašnjava da je zbog nedostatka maraka od 10 i 20 para, neizdata marka od 20 para (ružičasta) pretiskivana sa "10", a marka od "1" dinar sa "15". Pokazane su veće partije ovih maraka sa detaljnim objašnjenjima pozicije u tabaku, zupčanja itd.

A onda još jedan list sa većim partijama poništenih maraka od 1 pare i komentarom boja i zupčanja.

Marku od 10 para sa likom Aleksandra Obrenovića - mali portret u desnom profilu, Veličković prvi put prikazuje na paketskoj sprovodnici (iz Beograda za Šemnic - Nemačka) i za nju upotrebljava kolokvijalni izraz "cvikeruša" (zbog vizuelnog utiska portreta, prim. V.B.)

Ove marke će još jednom prikazati na pismima za inostranstvo (iz 1902).

Izdanje je detaljnije obradjeno na listovima koji slede. Najpre je prikazano više primeraka nezupčanih pojedinačnih maraka vrednosti od 5, 10, 15, 20 25 i 50 para. Nezupčane marke tri poslednje navedene vrednosti potiču iz nedovršenih tabaka. Date su i probe boja, a zatim jasni upotrebljeni primerci I, II i III štampanja maraka od 3 i 5 dinara. Postoje tri štampanja maraka di-

Sl. 8
23. juli 1904.
Književni oglas,
korektna frankatura
u periodu važenja
marke

narske vrednosti redovnog izdanja sa likom kralja Aleksandra Obrenovića (1901/1902). Razlikuju se u nijansama boje i rastojanju u tabaku.

Zbog svoje interesantnosti, na posebnom listu, prikazan je osmerac - dva četverca sa mostom nezupčanih i negumiranih maraka u tete-beche položaju (sl. 7). Dr Veličković navodi da se radi o do sada u literaturi neopisanom objektu i da je poznat samo još jedan i to sastavljen od dva šesterca.

Poznato je da su nove marke sa likom kralja Aleksandra Obrenovića (izdanja 1903) bile kratko vreme u upotrebi i da su vrednosti od 15, 20, 25 i 50 para na pismima veoma retke. Prikazana su tri takva pisma.

Slede listovi na kojima je analitički predstavljeno izdanje maraka (25. juni 1903) sa likom kralja Aleksandra Obrenovića i pretiskom grba. Prikazani su eseji, marke na kojima je izostao pretisak i marke sa greškama u pretiskivanju. Štampanje maraka izvršeno je u Parizu, a pretiskivanje u Beogradu. prikazano je i komentarisano parisko izdanje, sa zupčanjem 13 1/2 i pretiscima u knjigotisku i kamenotisku.

Za potrebe frankiranja pošiljaka novina, 20 jula 1904. godine uvedeno je u saobraćaj pomoćno izdanje maraka sa likom kralja Aleksandra Obrenovića i pretiskom grba (1 para na 5 dinara). Ovo izdanje bilo je u upotrebi

Sl. 9 1898. Porto marka od 20 para u tete-beche položaju

samo sedam dana. Marka se nije mogla kupiti na šalteru, već su prilikom predaje štampane stvari lepljene pred korisnikom na pošiljku. Kako bi došli do ove marke, filatelisti su se snašli pa su predavali veće količine pošiljka štampanih stvari nego uobičajeno. Posle sedam dana šalteri na kojima su predavane pošiljke novina ostali su bez ove marke.

Marke pariskog izdanja (1903) prikazane su upotrebljene na pošiljkama pisama za inostranstvo, sa zanimljivim rukovanjima. Dr Veličković maksimalno koristi raspoloživ materijal da predstavi ovo izdanje.

Zatim su prikazane marke Beogradskog izdanja (1904) sa likom kralja Aleksandra Obrenovića i pretiskom grba (vrednosti od 5 para, 50 para i 1 dinar), z. 11 ½ i nezupčani primerci koji potiču iz nedovršenih tabaka

Sl. 10

1900. Pismo prve stope težine upućeno nefrankirano iz Moske za Beograd sa kombinacijom dve porto marke od 20 para i jednom od 10 para, portirano prema propisu.

i drugim grupama maraka ovog izdanja. Na putovalim pošiljkama pisama i novina Veličković prikazuje marke beogradskog izdanja i ukazuje na relativno kratko vreme njihove upotrebe. tako je vrednost od 5 para bila u upotrebi 48 dana, dok su vrednosti od 50 para i 1 dinar korišćene samo 17 dana, što naravno, implicira njihovu retkost na pismima.

Sledi prikaz sva tri izdanja srpskih porto maraka (1895, 1898, 1910-1914) na različitim papirima, različitim zupčanja, nezupčanih primeraka, kolorističkih varijanti itd.

Razmatranje izdanja srpskih porto maraka upotpunjeno je lepim primerima njihove upotrebe. Izloženo je nekoliko portiranih pošiljaka iz unutrašnje saobraćaja i drugih prispelih iz inostranstva, nefrankiranih ili nedovoljno frankiranih.

Jubilarno izdanje (1904) povodom obeležavanja stogodišnjice Prvog srpskog ustanka, dr Veličković je odlučio da ne daje na uobičajen način - prikazom kompletne serije zupčanih maraka, već je izabrao da vrednosti nominirane parama prikaže u četvercima, sa-vodoravnim

Sl. 11

Karta za Sarajevo sa mešovitom frankaturom prethodnog i novog izdanja. Frankatura za BH iznosila je 10 para. Marke su izdate 21. septembra (po novom kalendaru nedelja). Karta je frankirana markom sa grbom, a 22. je dofrankirana novom markom.

Žig BEOGRAD 22.9.04, prijemni žig SARAJEVO 24.9.04., Jedini meni poznati primer frankature sa ova dva izdanja, u tarifi, tolerisan od pošte (podvukao J. Veličković)

mostom, čineći na ovaj način razmatranje interesantnijim. On kaže da je most "najširi kod 25 (para), srednji kod 5, 10 i 50 (para), a najuži kod 15 para". Sve vrednosti ovoga izdanja prikazane su pojedinačno - nezupčano sa objašnjenjem da potiču iz nedovršenih štamparskih tabaka i da nika-da nisu bile "na šalteru".

Na slici 11, dajemo primer analitičkog prikaza jednog na izgled običnog objekta - dopisne karte sa mešovitom frankaturom (markom od 5 para "jubilarnog izdanja" i markom od 5 para izdanja sa likom kralja Aleksandra Obrenovića i pretiskom grba. Ovo filatelističko "čitanje" je suština i smisao prikazivanja i komentarisanja upotrebe maraka na izložku tradicionalne filatelije.

Jubilarne marke Stogodišnjice bile su u opticaju od 8. septembra do 31. decembra 1904. godine. Prikazana su ukupno četiri pisma - jedno u unutrašnjem i tri u međunarodnom saobraćaju sa markama jubilarnog izdanja.

Zvanično prvoga dana 1905. godine pušteno je u saobraćaj novo izdanje redovnih maraka sa likom kralja Petra Karadjordjevića (ukupno jedanaest vrednosti) koje se zadržalo u upotrebi do 27 januara 1914. godine. Na izložbenim listovima sa ovim izdanjem maraka Veličković navodi različite papire: tanak (1905), običan (1905), vodoravno prugast (1907) i vertikalno prugast (1911). Ovo izdanje, u krugovima filatelista poznato pod nazivom "Kralj Petar gologlavi", prikazano je kompletno (jedanaest vrednosti) zupčano (11 ½) i nezupčano (primerci iz nedovršenih tabaka), zatim štampe na običnom i tankom papiru i niz od osam vrednosti - nezupčano u četvercu, eseji, probni otisci na tankom crnom papiru...

Serijska od osam vrednosti nominiranih u parama (1, 5, 10, 15, 20, 25, 30 i 50 para) prikazana je u linijskom zupčanju 12 : 11 ½, a zatim prikaz svih jedanaest vrednosti u četvercu, nezupčano. Naravno, posebno su prikazani primerci maraka na prugastom papiru.

Na nekoliko putovalih pošiljka pisama i poštanskih uputnica prikazana je upotreba ovih maraka uz interesantno izbor manipulacija i žigova.

Izdanje redovnih maraka sa likom kralja Petra Karadjordjevića sa kačketom, u vrednostima od 1, 3 i 5 dinara (1911). Na početku prikaza izdanja, data su dva eseja - grafičke varijante aplikacije grba, sa napomenom da su poznata po tri komada ukupno (sl. 13).

Pokazan je i štamparski otisak definitivnog rešenja marke od 3 dinara u paru i za ovaj objekat je napisano da je unikat. Da ne bi sve ostalo na čistoj ekskluzivi dati su primeri marke od 1 dinar (pojedinačno, u paru i devetercu) sa deformisanom "1" kao posledicom oštećenja štamparske

ploče. Pored ove interesantne vrednos-

Sl. 13

ti prikazane su i marke od 3 i 5 dinara, pojedinačno, u paru, četvercu i drugim kombinacijama od po nekoliko maraka - sve čisto, a onda na kraju ovoga razmatranja, i pojedinačne upotrebljene marke i marke na pismima.

Izdanje redovnih maraka (1911/1914) kralj Petar sa kačketom u promenjenim bojama prikazano je u kompletnoj seriji nezupčanih maraka. Poznato je da je ovo izdanje došlo kao posledica pojave

navodnih falsifikata, kod prethodnog izdanja, na štetu pošte.

Prigodno izdanje (1915) poznato pod nazivom "Kralj Petar I na bojištu" bilo je pripremljeno za štampu u sedam vrednosti i prema prvobitnom planu trebalo je da ga štampa londonska firma "De la Rue" od čega se odustalo, pa su štampane u Nišu.

Razmatranje ovoga dela izložka počinje sa nekoliko "specija" - eseja i konačnih predložaka, dva primerka sa promenjenom bojom i jednog šesterca maraka od 25 para iz definitivnog tabaka sa pogrešnom oznakom vrednosti (15 umesto 25 para) na slici 14.

Prikaz izdanja novinskih maraka (1911) godine sa pretiskom srpskog grba, poznatog pod imenom "Trojički sabor", počinje sa primercima maraka pojedinačno, u parovima i četvercima (sa pozicija 6-10 u štamparskom tabaku); svi sa delimično očuvanim napisom "Trojički sabor". Veličković na implicitan nači uvodi posmatrača u genezu ovoga izdanja - počevši od izdanja TROJIČKI SABOR iz 1908. godine, realizovanog u korist Srpskog novinarskog udruženja, a povodom Sabora novinara na Adi Ciganliji od 30. maja do 8 juna 1908. godine.

Kompletno izdanje činilo je 11 vrednosti (od 1 pare do 5 dinara), ali bez frankaturne važnosti. U vreme održavanja Sabora bila je otvorena pošta TROJIČKI SABOR BEOGRAD ADA. Veličković navodi dva štampanja ovoga izdanja (isti podatak navodi i zvanični domaći katalog), prvo u bledjim i drugo u tamnijim nijansama boja.

U objašnjenju izdanja Srpskog novinarskog društva, koje će se kasnije pokazati kao velika kolateralna korist za filateliju stoji: - u tabaku od 50 komada, prvih pet maraka u gornjem redu imale su gore široku belu ivicu, a kod sledećih pet na gornjoj ivici bio je napis TROJIČKI SABOR. Gornja ivica sa belim poljem i napisom je kog kasnijeg štampanja (1911) odstranjena prozupčavanjem. Marke sa neuklonjenom gornjom ivicom su veoma retke. Od maraka sa belom ivicom bez pretiskagrba poznato je samo nekoliko komada, a od maraka sa napisom TROJIČKI SABOR (gore) svega dve kompletne serije".

Prikazani su zanimljivi primerci ovih maraka upotrebljeni na pismima kao nalepnice ili zajedno sa markama za poštansko frankiranje kao i različite greške. Ovaj nadasve zanimljiv prikaz završava se jednim "osveženjem" - veoma retkom razglednicom, pokazivanjem njenog avresa i reversa sa ilustracijom i napisom "TROJIČKI SABOR DUHOVI 1908".

Završni deo ovog velikog izložka predstavlja studiju izdanja maraka za novine "Tojički sabor" 1911. godine, analitički i kroz sve aspekte, od grafičke realizacije preko posebnosti i upotrebe, čime i mi završavamo ovaj opširniji prikaz.

Vojislav Begović

Sl. 14

ŠTA ZNAMO O POŠTANSKIM CELINAMA¹

Prof. Rodni L. Mot

Šta su poštanske celine?

Poštanske celine obuhvataju različit materijal izdat od strane poštanskih vlasti na kojem je na odgovarajući način naznačena poštarina (postage). Najčešće se pojavljuju kao: masovni koverti sa utisnutom markom (stamped envelopes), nesavijena pisma sa utisnutom markom - uključujući aerograme (stamped letter sheets - including aerograms), poštanske karte (dopisnice), zatvorene dopisne poštanske karte (letter cards) i novinski omoti sa utisnutom markom. Neke zemlje upotrebljavaju i druge oblike kao što su: obrasci za štedne uloge, obrazci za podizanje novca ili telegrafske formulare i sve su to

poštanske celine (Postal Stationary) ako je na njima uštampana vrednosna oznaka.

Postoje i drugi formulari koje upotrebljavaju pošte koji nemaju označenu (uštampanu) vrednost. Oni se takodje mogu sakupljati, mada u strogom smislu ne spadaju u poštanske celine. Među njima su karte bez uštampane vrednosti i aerogramski formulari na koje se lepe marke (kao što je slučaj kod nas, prim. V.B.). Različita prefilatelistička pisma (pre-stamp letters) sa njihovim

vrlo interesantnim poštanskim oznakama pre pripadaju poštanskoj istoriji nego poštanskim celinama. Ilustrovane poštanske karte, takodje, pripadaju ovoj grupi ukoliko na sebi nemaju uštampanu vrednost (poštarinu).

Poštanske celine su starije od poštanskih maraka (adhesive stamps). Venecijanski "A-Q" tabaci za pisma potiču još iz 1608. godine, Sardinijski tabaci za pisanje iz 1818, fiskalne oznake na britanskim novinama koje su oslobadjale od poštarine posle 1821. godine i Sidnej - Novi Južni Vels tabak za pisanje izdat 1838. godine. Prve poštanske marke upotrebljene su 1840. godine. Britanska

¹ Naslov originala: What Do You Know About Postal Stationary

² Vilijem Malredi (William Mulrady) umetnik koji je dizajnirao ova izdanja, čije ime se inače nalazi u potpisu izdanja britanskih maraka od 1 penija (crna) i 2 penija (plava)

poštanska uprava stavila je u promet kovertе sa uštampanom markom i tabake za pisanje (Malredi²) istoga dana kada i prve poštanske marke.

Sa sakupljanjem poštanskih celina počelo se već 1840. godine, da bi najveću popularnost doživele oko 1900. godine. Prvi značajni katalogi uneli su u svoje sadržaje i poštanske celine. Posle Prvog svetskog rata njihova popularnost je opala, ali se od 1945. godine postepeno vraća interes za njihovo sakupljanje. Poštanske celine danas su oblast sa najbržim i najznačajnijim rastom u filateliji.

Zašto se sakupljaju poštanske celine?

Oni koji uživaju u otkrivanju novih puteva, ili su zainteresovani za poštansku istoriju ili uživaju u izazovima nečег различитог u odnosu na uobičajeni sakupljački interes pronalaze u poštanskim celinama fascinantno područje. Postoje primerci poštanskih celina koji zadovoljavaju svaki sakupljački interes. Naravno, mogući su varijeteti (raznolikosti) kao što je to slučaj kod poštanskih maraka.

Za one koji žele da prošire svoje znanje, poštanske celine pružaju izvanredne mogućnosti. Sakupljaču se pruža prilika da upozna različite poštanske sisteme i njihove usluge, na primer platni poštanski sistem u Evropi. On može proširiti svoje znanje iz oblasti izrade poštanskih karata, uključujući papir, načine štampanja i diza-

НИШ — ГРАДСКИ НАРОДНИ ОДБОР ЦЕНА 15.— ДИН.

jn. Pošto su objekti poštanskih celina po dimenzijama veći od poštanskih maraka jednostavniji su za proučavanje.

Poštanske celine su neizbežan pratilac sakupljanja maraka. Zbirka jedne zemlje je nekompletna ako ne sadrži i njene poštanske celine.

Sakupljač tematike koji izbegava da u svoju zbirku uključi ilustrovane celine u vezi sa svojom temom ostavlja značajnu prazninu u svojoj zbirci. Poruke na poledjini poštanskih karata i pisama su važni istorijski dokumenti. Na osnovu njih se mogu pratiti promene u načinima komuniciranja i razvoj i upotreba mašina za pisanje, kao i razvoj misli u vezi sa odredjenim stvarima.

Kod sakupljanja poštanskih celina, nedostaci u zupčanju (npr. kod zatvorenih dopisnih karata, prim V.B.) su manje značajni nego u slučaju zbirke maraka. Štaviše, sličnih brljivosti je manje nego kod maraka, pa je i sakupljanje lišeno moguće glavobolje.

Neki sakupljači poštanskih celina prodaju svoje kolekcije ili njihove delove uz značajnu zaradu. Od polovine XX veka, vrednost mnogih celina izrazito raste. Srećom, sakupljači ovog područja su, za razliku od sakupljača ostalog filatelističkog materijala, i dalje manje raspoloženi da plaćaju hirove tržišta. Za većinu poštanskih administracija izdavanje poštanskih celina je striktno povezano sa potrebama poštanskog saobraćaja. Vrlo mali broj zemalja izdaje poštanske celine računajući na neopreznost sakupljača. Falsifikati poštanskih celina postoje, ali nisu masovni i obično se lako otkrivaju.

Iako ulaganje u poštanske celine može biti profitabilno, novajlija se i ovde, kao i na bilo kom drugom investicionom polju, može lako opeći. Špekulacijama realna vrednost maraka ili celina postaje rizična. Kada neko ko ulaže ovlada odredjenim poljem, on

povećava svoje izgleda da u tom poslu ostvari izvesne prednosti, čak i onda kada ne može smanjiti ili potupuno izbeći rizike. Poštanske celine se sakupljaju sa velikim užitkom, a svaki profit je samo dopuna toga.

Kako se sakupljaju poštanske celine?

Neki filatelisti iako su uočili prednosti sakupljanja poštanskih celina, oklevaju da počnu zbog izvesnih izazova u odnosu na prethodno iskustvo. U stvari, sasvim je lako oformiti zbirku poštanskih celina, kao što je to slučaj i sa poštanskim markama. Čak je i jeftinije.

Svako od nas prima poštanske celine kao pošiljke i ako se potrudi da ih sačuva, eto, za početak, interesantne zbirke koja će postepeno rasti.

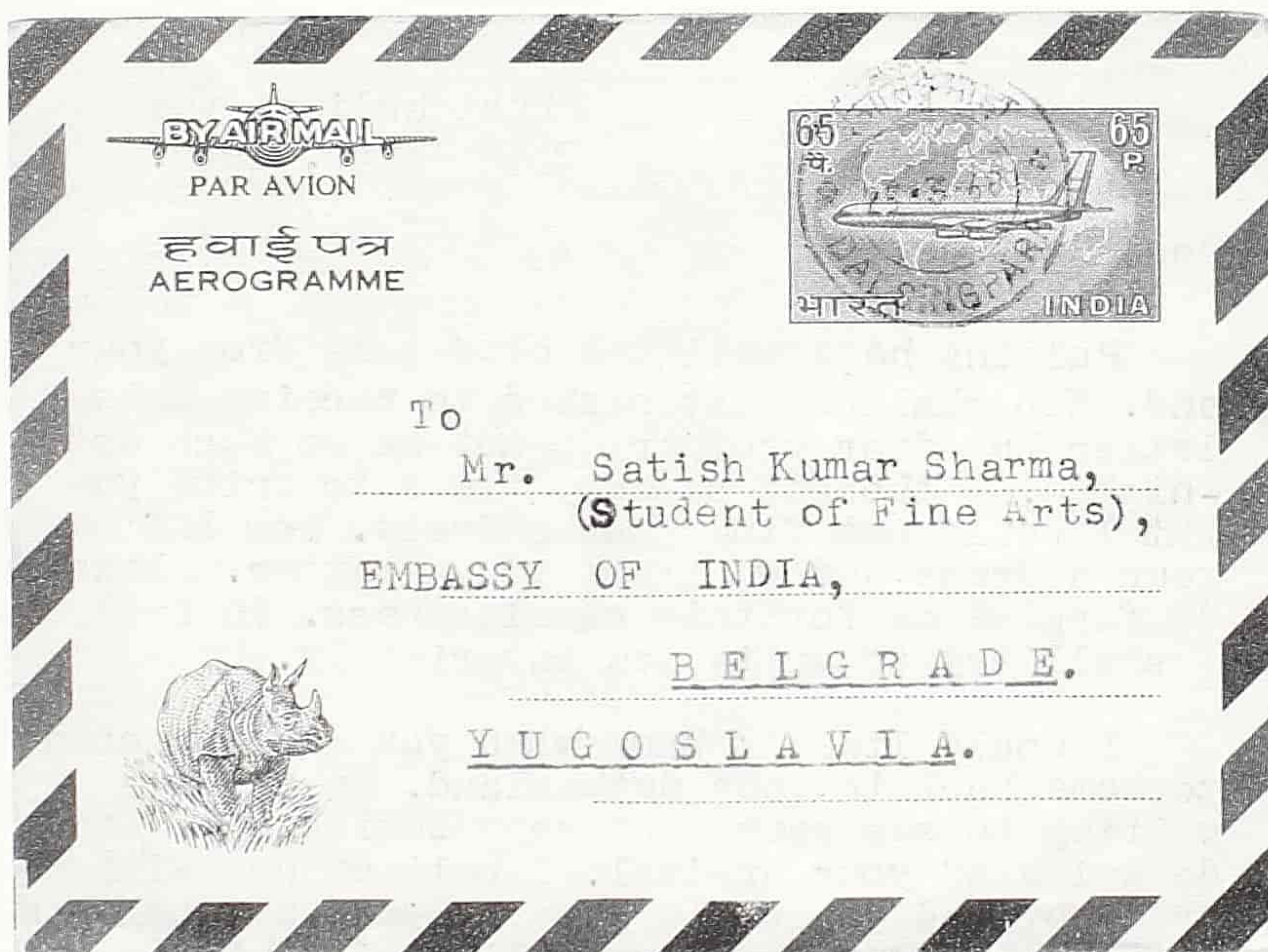
Brži način je kupovina kod aukcijskih kuća, pojedinačnih - redjih primeraka, lotova od više primeraka ili prilično velikih zbirki. Broj dilera poštanskih celina je manji od broja dilera maraka jer je i broj sakupljača manji, ali još uvek postoje dovoljno dobri izvori materijala po prihvatljivim cenama. Jedan od najboljin načina da se napravi zbirka su prodajni lanci (kakvi postoje na primer u SAD, prim. V.B.). Sakupljači stavljaju na raspolaganje svoje viškove kroz pomenute kanale prodaje, često po cenama koje ne samo da su umerene, već mogu biti predmetom pogadjanja. Nekoliko sledećih stavova o sakupljanju poštanskih celina može predstavljati odgovore na moguća pitanja sakupljača početnika:

1. Sve poštanske celine treba da budu sačuvane čitave. Poštanske karte (Postal Cards) se nikada ne sakupljaju sa odsečenim uglovima (cut squares) a savremeni trend je upravo sakupljanje koverata i omota pod istim uslovima. Za otkrivanje varijeteta kao što su vodoznak, razlika u štampi zaglavlja ili vrsti preklopa (flap) na koverti, obično je potrebno da imate etalonski primerak (entire specimen).

2. Postoje klaseri za poštanske celine, ali nije ne-

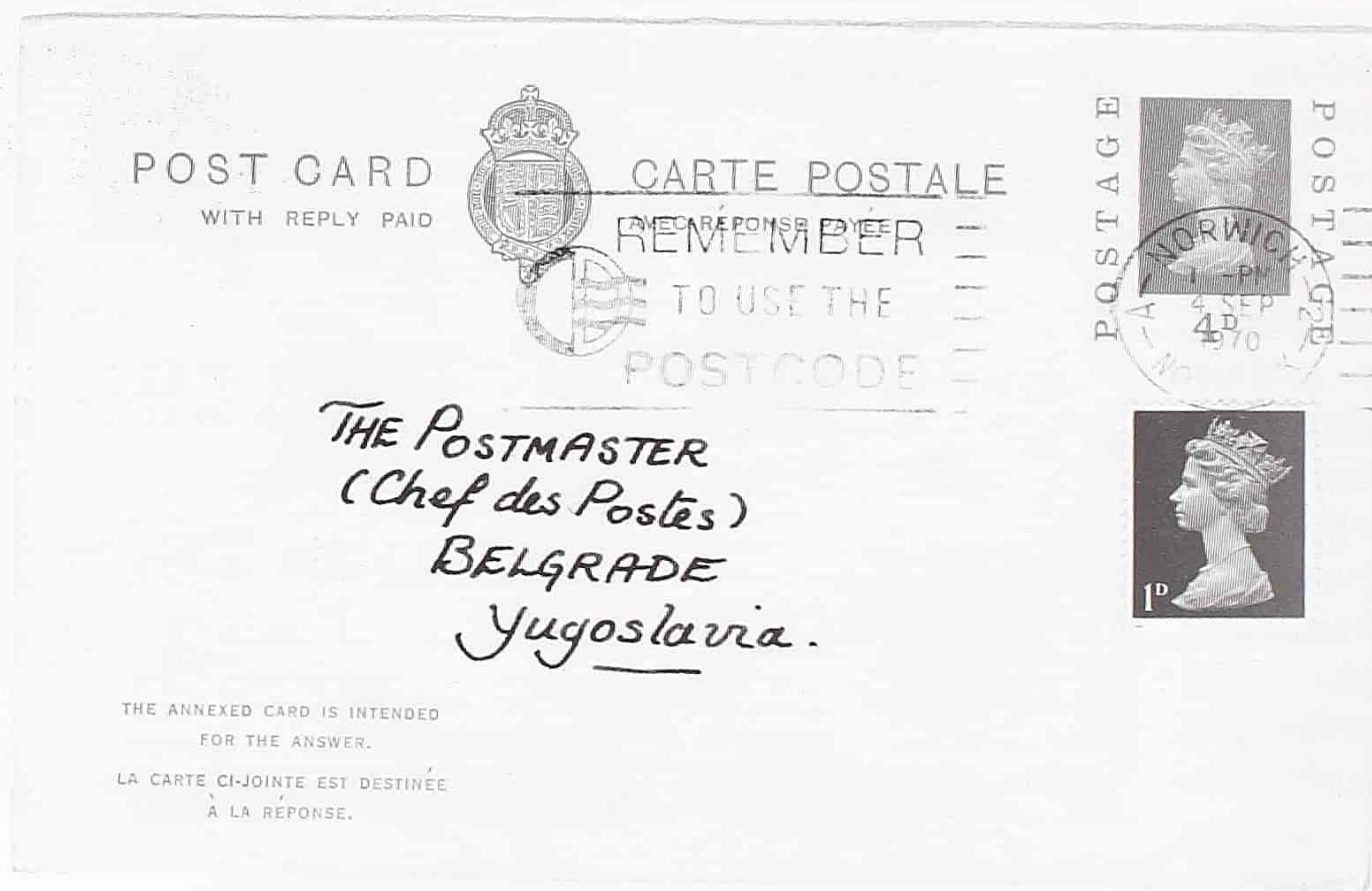
ophodno da ih imate. Na primer: u SAD postoji veoma dobar klaser za USP (United States Postal) karte u proizvodnji američkog izdavača Skot (Scott), sa rezervisanim mestom za svaki značajan varijetet. Neki proizvođači nude isključivo čiste klasere sa celuloznim džepovima za svaki komad. Mnogi sakupljači sami izrađuju svoje klasere sa povezom i sopstvenim izborom boje podloge i težine papira za listove. Drugi, prednost daju korišćenju fajlova (posebnih fascikli).

3. Iako celine nisu osetljive kao marke, sa njima se mora brižljivo rukovati i držati ih u dobrom stanju, u kome su predate pošti ili isporučene od strane poštunoše. Za postavljanje poštanskih celina na listove (albumske ili listove izložaka, prim. V.B.) nikada se ne koriste sredstva koja oštećuju objekat. Za

montiranje celina na odgovarajuću podlogu koriste se uglovi slični onima za postavljanje fotografija (odgovarajuće veličine i od čistog acetata). Kada postoji potreba da se na samim objektima nešto napiše, onda se to radi na poledjini - mekom grafitnom olovkom. Retki komadi mogu biti postavljeni na tanjoj papirnoj podlozi sa dimenzijama većim od objekta koji se na njih postavlja i na tim rubovima mogu biti ispisane neophodne informacije, ili oni mogu biti smešteni u celulozno acetatne (nikada celofanske) koverta, sa jednim otvorenim krajem zbog slobodnog dotoka vazduha.

4. Neki sakupljači prednost daju čistim (neupotrebljenim) primercima, pošto se u današnjoj prezentaciji zahteva urednost. Drugi, veći značaj daju poštanske upotrebljenim primercima, koji su često interesantni sa gledišta poštanskog manipulacije i signacija koje nose. Neki sakupljači pokušavaju da pribave specimene svakog izdanja.

5. Katalozi za poštanske celine su neophodni isto kao i za poštanske marke. Oni su većinom najpogodniji izvor informacija o veličini (dimenzijama), datumu izdavanja, zupčanju zatvorenih dopisnih kartata, vrsti preklopa na kovertima, dizajnu, vodoznaku i povodu izdavanja.

Izlaganje poštanskih celina

Zbog jedinstvenog i često zanimljivog likovnog rešenja, mnoge celine su često atraktivnije i izazivaju veći interesovanje na izložbama od ostalog filatelističkog materijala.

Izlagač ima zadovoljstvo da prikaže svoju zbirku i da uporedi svoj izbor materijala, postavku i objašnjenja u odnosu na druge izlagače.

Ne znači da je neophodno da imate zbirku retkih i neobičnih primeraka da biste osvajali visoke medalje. Retkost je jedan od elemenata koji žiri ceni na većini izložbi, ali postoje i drugi koji su jednako značajni, kao što su: prezentacija, obrada (jasnoća objašnjenja), doslednost u koncepciji i organizaciji izložka.

Priprema zbirke poštanskih celina za prikazivanje na izložbama nosi određene probleme, ali su oni najčešće interesantan izazov i ne znači da su nerešivi. Veština opremanja izložka primerima koji su većih dimenzija od poštanskih maraka i njihovo potpisivanje (ispisivanje legendi) je nešto što se stiče praksom i uči posmatranjem drugih izložaka.

Mnoge filatelističke izložbe imaju posebne odeljke (izlagačke klase, prim. V.B.) koje se odnose na poštanske celine.

Biti u toku

Nova izdanja poštanskih celina pojavljuju se u toku godine, a novi varijeteti se otkrivaju nekako u skladu sa tom dinamikom. U organizacijama sakupljača poštanskih celina postoje članovi koji imaju posebne zahteve. Nekoliko takvih društava nalaze se u Belgiji, Francuskoj, Nemačkoj, Italiji, Holandiji, Švedskoj i Švajcarskoj.

Najveće i najpoznatije društvo u SAD je UPSS (United Postal Stationary Society) sa članovima širom Amerike i u drugim zemljama. Društvo izdaje magazin i bilten "Postal Stationary" koji sadrži veoma kvalitetne članke o poštanskim celinama različitih zemalja. Pored ovoga, Društvo objavljuje kataloge i priručnike za sakupljače poštanskih celina.

Literatura

Postal Stationery of the World (Edited by Edward Fladung).

Glosar Ganzsachen-Katalog (Compiled by Dr. Ascher).

Michel Ganzsachen-Katalog Europa West, Schwaneberger Verlag GMBH, Munich

Kessler's Catalog of Aerograms (Volumes 1 and 2, 1961; Volume 3, 1969; edited by A.E. Lewandowski; now owned by Classic Philatelics).

United States Postal Card Catalog (Compiled by an Editorial Committee of the UPSS).

UPSS Catalog of the 19th Century Stamped Envelopes and Wrappers of the United States, Edmund C. McGovern, Editor (1984)

UPSS Catalog of the 20th Century Stamped Envelopes and Wrappers of the United States, Austin P. Haller, Editor (1990)

The Postal Stationery of Hawaii (UPSS)

The Postal Stationery of the Canal Zone (UPSS, 1985).

The Postal Stationery of the Philippines under United States Administration, 1898-1946 (UPSS, 1983).

(Priredio za štampu V. Begović. Oprema teksta redakcijska)

AEROFILATELIJA

HRONOLOGIJA VAZDUŠNE POŠTE

NA TLU JUGOSLAVIJE POSLE 1996. GODINE

Radoslav Zore

Prva vazдушna pošta u prethodnoj Jugoslaviji počela je rad 16. aprila 1923. godine, ali samo kao vazдушna veza sa inostranstvom.

Do uvođenja domaćih vazдушnih linija i vazdušne pošte u unutrašnjem poštanskom saobraćaju, dolazi tek kasnije – 1926. odnosno 1927. godine. Taj početak opisuje Milan Ivanović u PTT Arhivu PTT Muzeja ZJPTT br. 20 (1976/77). Ivanović navodi značajne datume za razvoj civilnog vazdušnog saobraćaja, a uz to i vazdušne pošte, prikazujući originalne pošiljke, ali i filatelističke objekte - u vidu izdanja prigodnih koverata i žigova kojima su obeleženi najznačajniji datumi iz istorije vazdušnog saobraćaja.

Ovaj članak se neće baviti tim periodom, već će pokušati da nastavi Ivanovićev rad obradom ovog materijala posle 1996. godine.

Na ovu temu može se pročitati rad u francuskoj reviji za vazдушnu poštu "La

revue aeropostale" (1971, časopisu "Filatelista" (brojevima 124/63, 165/76, 208/90, 217-218/95, 231-232/97 i 236-237/98), sa dosta podataka o prvim letovima i obnovljenim letovima, a navode se i manifestacije "JAT"-a (Jugoslovenski aerotransport) i stranih avionskih kompanija koje su održavale vazdušne veze sa Jugoslavijom i preko Jugoslavije. Uglavnom su razni događaji i rada avio prevoznika obeležavani izdanjima prigodnih koverata i žigova. Za ovu priliku uzeti su u obzir i podaci iz popisa letova sa pošiljkama pisama i drugih aerofilijских produkata Rumunije, Holandije, Francuske, Čehoslovačke, BRD, DDR i Federation internationale des societes aerophilateliqes (F.I.S.A.) Francuske i drugih. Zakodje su korišćeni katalozi medjunarodnih izložbi aerofilatelije.

Naša želja je da sakupljačima aerofilatelije damo koristan pregled koji im može poslužiti u nedostatku solidnijeg priručnika, uz konstataciju da je literatura na ovu temu kod nas zaista

siromašna. Da bi se to pospešio interes za aerofilateliju, pri današnjem AFSCG postoji komisija čiji je zadatak da obnovi i produži istraživanja u oblasti prenosa poštanskih pošiljaka vazdušnim putem i nastavi sa publikovanjem stručnih radova iz ove oblasti.

U ovom radu donosimo tabelarne pregleda prvih, odnosno obnovljenih letova "JAT"-a i stranih aviokompanija, kao i manifestacija i godišnjica od 1996. do 2003. godine, nastavljajući od rednog broja koji je objavljen kao poslednji, kako bi se dobila hronološka celina.

a) Prvi (obnovljeni) letovi "JAT"-a,

b) Letovi inostranih kompanija na tlu bivše Jugoslavije.

PRVI (OBNOVLJENI) LETOVI JAT-A

Dopuna i nastavak iz časopisa "Filatelista" 236/237

Nastavljajući sa prikazima letova i manifestacija "JAT"-a, sekcija za aerofilateliju registruje letove kontinuirano kako je prikazano u časopisu "Filatelista" br. 236/237. Prikazani događaji do 2003. godine označeni su rednim brojevima koji se nastavljaju iz prethodnog prikaza.

Red. br.	Prvi (obnovljeni) let	Avion	Datum	Tiraž (kom.)
169	Promotivni let – Beograd	A-319	04.06.1996.	500
170	Beograd – Banja Luka	B-737-300	02.03.1998	100
171	Beograd – Ljubljana	B-737-300	06.12.2002.	20
172	Beograd – Podgorica (prenos pošte avionom)	B-737-300	22.05.2003.	20
173	Povratak u Evropu 1927 – 2000 (AEROPUT-JAT) (propagandni jubilarni koverat)		01.03.2000.	500
174	80. godina Aviosaobraćaja u Evropi (Pariz-Pančevo-Istanbul)		16.04.2003.	100
175	80. godina noćnog avio leta Pančevo-Bukurešt		09.09.2003.	100
176	(Taškent)-Beograd-New York	B-767	26.09.2003.	20
177	Beograd-Sarajevo	ATR-72	01.10.2003.	20

"JAT" je u proteklom periodu nastavio sa obnavljanjem i otvaranjem vazdušnih linija, ali nije bilo nikakvog obeležavanja prigodnim kovetima. Verovatno da postoje privatna pisma.

Navedeni podaci su dobijeni zvanično od kontrole letenja aerodroma Beograd i letačke operative "JAT"-a.

LETOVI INOSTRANIH AVIO-KOMPANIJA I MANIFESTACIJA NA TLU JUGOSLAVIJE

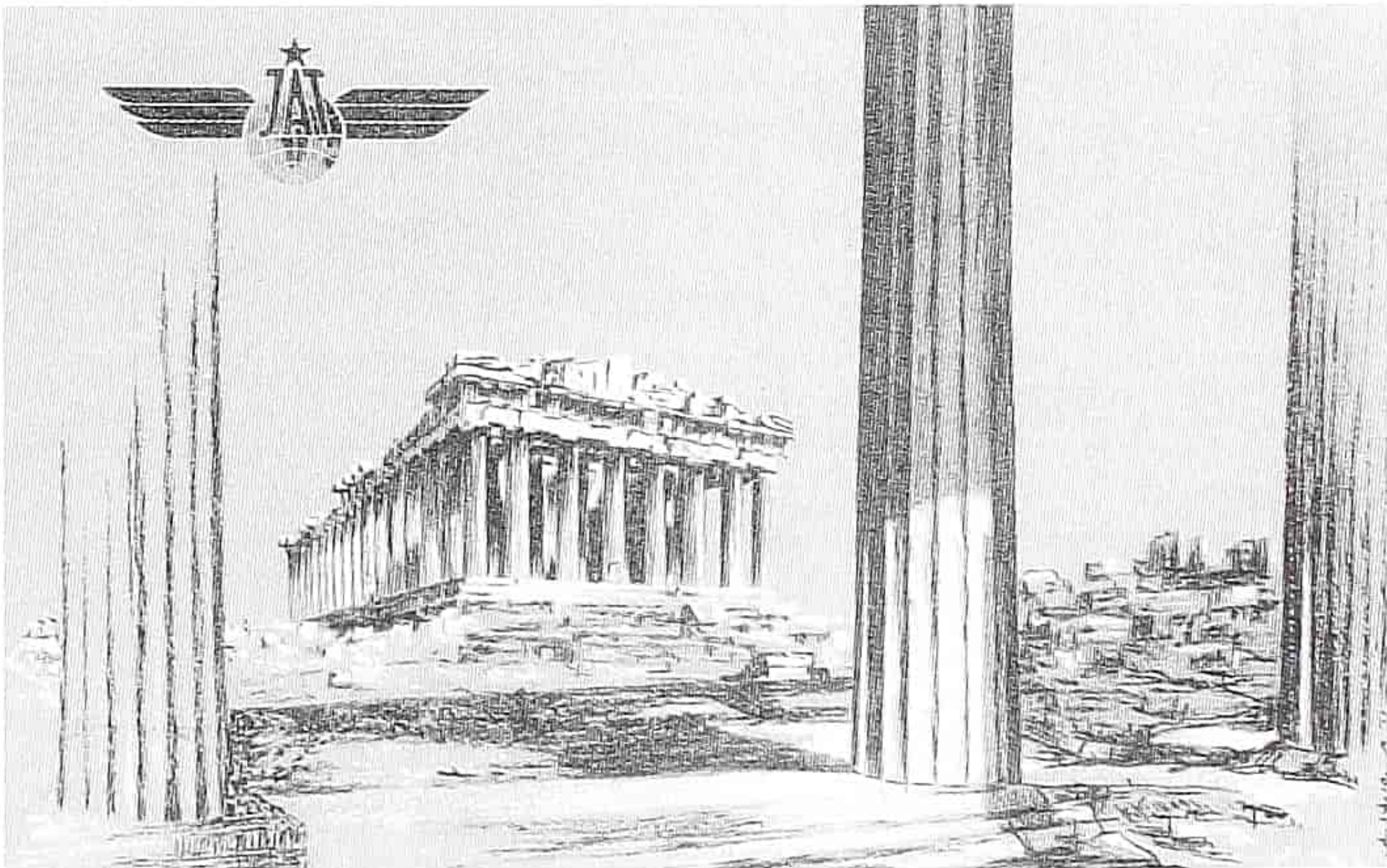
Dopuna i nastavak iz časopisa "Filatelista" br. 208/91

"Filatelista" u broju 208/91 objavljuje popis letova do 1985. a ovde je dat nastavak toga popisa od 1985. do 2003. godine počevši od rednog broja 169. Isto tako, pored rednog broja dodat je indeks „A“, odnosno „B“. To je dopuna naknadnih letova koji su kasnije pronadjeni i ovde upisani.

RED. BR.	DATUM	PRAVAC LETA	AVIO KOMPANIJA	AVION	
1963.					
52/A	03.05.1963.	Beograd – New York	PANAM	Air Craft Cliper	(K.Ž.)
53/B	03.05.1963.	Tokio Beograd	PANAM	Air Craft Cliper	(K.Ž.)
1968.					
93/A	05.06.1968.	VIII F.I.S.A. Kongres	A.U.A	DS-9	(K.Ž.)
1973.					
135/A	14.05.1973.	Wien-Beograd (JUB)	A.U.A	DS-9	(K.Ž.)
138/A	24.10.1973.	Praha-Beograd	ČSA	TU-154/I	(K.Ž.)
1977.					
154/A	01.04.1977.	Sofija-Beograd-Zürich	SWISSAIR	F-100	(K.Ž.)
1980.					
162/A	01.07.1980.	Praha-Zagreb	ČSA	IL-62	(K.Ž.)
1988.					
169	01.04.1988.	Beograd-Zagreb-Praha	ČSA	TU-154/M	(K.Ž.)
1990.					
170	01.04.1988.	Letovi koridorima prekobalkanskih zemalja (Albanija			(K.Ž.)
1991.					
171	25.03.1991.	Bukurešt-Beograd-Zürich	SWISSAIR	F-100	(K.Ž.)
1992.					
172	11.05.1992.	Praha-beograd	ČSA	ATR-72	(K.Ž.)
1994.					
173	21.11.1994.	Roma-Beograd-Roma (obn.)	ALITALIA	MD-80	(K.-.)
1995.					
174	26.01.1995.	Wien-Beograd-Wien	A.U.A.	MD-80	(K.-.)
1996.					
175	06.07.1996.	(Beograd)-Amsterdam-Atlanta (Olimp.)	KLM	LOKID-1000	(K.-Ž.)
1998.					
176	02.03.1998.	Banja Luka-Beograd	JAT/ AIR SRPSKA	B-737-300	(K.-Ž.)
177	09.06.1998.	Ženeva-Pariz	AIR FRANCE		(K.-Ž.)
		(Let reprezentacije Jugoslavije u fudbalu)			
1999.					
178	13.02.1999.	Banja Luka – Sent Galen	AIR SRPSKA	DC-9-30	(K.-Ž.)

RED. BR.	DATUM	PRAVAC LETA	AVIO KOMPANIJA	AVION	
2000.					
179	22.03.2000.	Zürich-Beograd-Zürich	SWISSAIR	A 321	(K.--.)
180	26.03.2000.	Minhen-Beograd	LH	B737-300	(-.-.)
181	27.03.2000.	Wien-Beograd-Wien	AUA	MD-80	(K.-.)
182	28.03.2000.	Atina-Beograd-London	OLYMPAIR	B737-200	(K.-.)
183	01.05.2000.	London-Beograd-London	BEA	B737-400	(-)
184	11.06.2000.	Praha-Beograd-Praha	ČSA	ATR-72	(K.-.)
2003.					
185	16.04.2003.	80 godina avio saobraćaja Pariz-Pančevo-Instambul			(K.Ž.)
186	09.09.2003.	80 godina noćnog leta Pančevo-Bukurešt			(K.Ž.)
187	26.09.2003.	(Taškent) – Beograd – New York	UZB AIR	B-767	(K.-.)

Napomena: Podaci o navedenim letovima su dobijeni od predstavništava pomenutih avio-kompanija i kontrole letova aerodroma Beograd-Surčin čiji je reon kontrole na celoj teritoriji bivše Jugoslavije i koridora balkanskih susednih zemalja. Može se reći da su datumi tačni.

Ilustrovana karta iz JAT-ove edicije šezdesetih

Literatura:

M. Ivanović: PTT arhiv (1976/77)

Katalog: Aeromfla (1997)

Peter Hork: Katalog ČSA (1993)

A.Voitina: Samler expres – Berlin (1982)

M. Ivanović: La revue aero postale (1991)

Novosti – News: List “Jat”-a (1997-2003)

Dnevni izveštaji kontrole letenja (1996-2003)

Politika: razni novinski tekstovi

Rezime:

Ovaj rad je nastavak hronologije o svim zbivanjima u vazdušnom poštanskom saobraćaju u Jugoslaviji od interesa za aerofilateliste, koji je Milan K. Ivanović započeo u PTT-Arhivu iz 1976/77. godine, koji je tada uključio period izmedju 1923. i 1975. godine. Kroz časopis “Filatelista” objavljivani su prilozi na ovu temu u izdanjima izmedju 1963. i 1998. godine. Pri današnjoj AFSCG forimirana je komisija za aerofilateliju koja je nastavila da prati i obradjuje prve letove JAT-a stranih avio prevoznika, a odnosi se na teritoriju Jugoslavije.

Prikazana hronologija obuhvata vremenski period izmedju 1996. i 2003. godine. Pored letova prikazane su godišnjice i manifestacije u vezi istorijskih događaja u civilnom vazduhoplovstvu kod nas. Prikaz je kompletan.

PRVI PRIVATNI POŠTANSKI MUZEJ U SRBIJI

Vojislav Begović

Istorijska gradja i eksponati u zbirkama poštanskih muzeja su izvor koji koriste istraživači poštanske istorije, filatelisti i svi oni koji imaju potrebu da više saznaju o razvoju pošta, telegrafa i telefona. Za sada PTT Muzej u Beogradu je jedina zvanična ustanova kod nas koja će vam pružiti pravo utočište za vaš poštansko-istraživački i kolekcionarski rad.

Verovatno zbog svog značaja i bogatstva zbirke, muzeji se doživljavaju kao etatizovane institucije kulture i zbog toga kao prava senzacija deluje vest da je u gradu "D" (Danilovgradu), a nedugo zatim i u gradu "Z" (Zemunu) otvoren prvi privatni poštanski muzej u Crnoj Gori, odnosno Srbiji.

Muzej u Zemunu, o kome je ovde reč, ima zaista neobičan naziv: "Čarobni PTT svet glavnog inspektora Zorana Markovića". Na izvestan način pojava dva privatna muzeja na širokom području P O Š T E defetizuje opštu predstavu o poštanskom muzeju, kao strogo akademskoj ustanovi u koju se ulazi bogobojažljivo (kao u kakav hram) i možda baš zbog toga retko. Imam utisak da su ovim činom širom otvorena vrata svima koji imaju kreativnu ideju i koncept, da svoje fondove poštansko-istorijskog materijala javno prikazuju, da ih "ožive" čak i u kućnim prostorima i na taj način svoje male muzeje učine mestima otvorenim za različite ideje.

U trenutku kada ovo pišem prisećam se projekta Bogdanke Poznanović profesora na akademiji umetnosti u Novom Sadu, realizovanog krajem, sada već davnih sedamdesetih, pod geslom "Poštansko sanduče je muzej". Ovaj mail art eksperiment međunarodno poznat pod imenom "Feedback letter-box" imao je ideju da kroz aktivnost u interpersonalnim komunikacijama ukaže na komunikaciju putem pošte kao mogućnost promene savremenih socio-kulturnih struktura.

U PTT svetu glavnog inspektora Zorana Markovića nije ni prva ni najvažnija filatelija. Objekti (eksponati) filatelije se ovde prikazuju usput, kao derivati službe poštanskog saobraćaja. Razgledamo brižljivo i znalački obradjene, konzervirane i sačuvane od propadanja predmete iz svakodnevne poštanske upotrebe: poštanske trube, mastionice, držala i pera, plombir klešta, šila i igle za prošivanje poštanskih vreća, kutije za transport poštanskih vrednosnica, poštanske torbe, knjige, dokumenta...

Muzej već sada raspolaže sa preko 2.000 muzejskih jedinica i plus filatelistički deo. Možda će se neko u Zemunu ko je zadužen za kulturu zainteresovati da "stambeno" pomogne ovaj dragocen projekat. Ili je možda baš "čarobno" da muzej ostane kao tihi sused u senovitoj zemunskoj ulici kestenova?

Kao neko ko se godinama bavi filatelističkom teorijom i praksom, smatram da se ovim nadilazi klasično poimanje javnog izlaganja muzejskog materijala na način koji taj oblik javnog prikazivanja čini živim i trajućim - ne samo u smislu dostupnosti već i karaktera, jer mnogi eksponati pripadaju savremenosti ovog i ovakvog života... Opet ću izreći jedno svoje krajnje subjektivno mišljenje, da su u domaćoj

filateliji od šezdesetih godina prošlog veka pa sve do ovih dana sami filatelisti zdušno pomogli da magični prostor naše (savremene) filatelije kada se radi o svedočenju savremenog liči na pravu pustoš. U tom mislu, ovaj muzej i ono što smo videli u njemu, a pre svega ideja vraća nadu. Kreativan koncept, nema šta.

Nedavno Muzej je ugostio grupu stranih mail-art umetnika, medju kojima i Petera Kistermana (Nemačka), čoveka koji je obišao Zemljinu kuglu uručujući pošiljke primaocima širom sveta u količinama koje su ga uvrstile u Ginisovu knjigu rekorda. Video zapisi i tekstovi o poseti ovom jedinstvenom srpskom muzeju dati su redakcijama nekoliko stranih art medija.

dr Jovan Veličković

AIEP (Association Internationale des Experts en

JUBILEJ MEDJUNARODNE ORGANIZACIJE FILATELISTIČKIH EKSPERATA (AIEP)

Philatelie) ove godine slavi pedesetogodišnjicu svoga postojanja. Formiran je 1954. godine u Meranu, Italija. U toku poslednjih decenija preko 300 vodećih svetskih eksperata u filateliji postali su članovi ove organizacije. Samo neka od slavni imena iz prošlosti su Robson Lowe, Ronald Lee, Herbert Bloch, Edwin Mueller, Franz Pfenninger, Alberto Diena, Giulio Bolaffi, Ronald Butler i mnogi drugi. AIEP danas broji 117 članova iz 36 zemalja sveta. Ovo su generalno prihvaćeni autoriteti u svojim specifičnim oblastima filatelije i većina njih su istaknuti kolekcionari, istraživači i publicisti. Istorija AIEP kao i prezentacija njenih članova biće predmet specijalne publikacije, priručnika AIEP, koji će izaći novembra meseca ove godine.

Pedesetogodišnjica postojanja AIEP proslaviće se u gradu u kome je organizacija osnovana, 10. oktobra 1954. godine, u Meranu. Kako bi ovaj događaj predstavljao mnogo više od proslave jedne asocijacije, predviđeno je organi-

Časopis

FAKES, FORGERIES, EXPERTS

Publisher:

F.F.E.

Paola Vollmeier

P.O. Box 108

CH-6976 Castagnola

Switzerland

N° 1 - October 1998

FAKES FORGERIES EXPERTS

zovanje Medjunarodnog kongresa o ekspertizovanju u filateliji. Svetski poznati autoriteti u filateliji održaće više predavanja o današnjoj situaciji ekspertizovanja, o praksi i problemima ovoga rada, posmatrano iz više oglova. Predavanja će biti praćena diskusijom. Poziv za učestvovanje na ovoj manifestaciji upućuje se širokoj filatelističkoj javnosti, sakuplaćima, izlagaćima, članovima medjunarodnih i nacionalnih žirija, trgovcima, aukcionarima, publicistima i svim drugim koji su direktno ili posredno vezani za filateliju.

Više pojedinosti o AIEP, njegovim ciljevima, aktivnostima i drugo može se naći na internet stranicama prezentacije AIEP www.aiep.net.

Medjunarodni kongres o ekspertizovanju u filateliji i Medjunarodni salon filatelije održaće se u Meranu od 12. do 14. novembra 2004. godine. Ceo program odvijaće se u Kursalonu Merano, lociranom u središtu grada, u zgradi koja se smatra najlepšim zdanjem u predelu Alpa u savremenom stilu.

Ciljevi, ustrojstvo i način rada AIEP (izvodi i prikaz nekih članova Statuta)

AIEP je asocijacija eksperata u filateliji koji mogu da izdaju mišljenja, nalaze, sertifikate i garancije na sopstvenu odgovornost. AIEP je potpuno nezavisan u odnosu na nacionalne i medjunarodne filatelističke organizacije, medjutim podržava i podstiče saradnju sa medjunarodnim organizacijama.

Osnovni ciljevi AIEP je da ujedini vodeće filatelističke eksperte svih zemalja i da omogućiti i podstakne lične kontakte i medjusobnu saradnju izmedju pojedinaca, da omogućiti razmenu mišljenja i iskustava, da prati razvoj novih tehnologija za falsifikovanje, da saradjuje u otkrivanju falsifikata bilo koje vrste i da podržava nacionalne i medjunarodne organizacije koje se bave tim poslom. Zalažući se za podržavanje opštih interesa, AIEP treba da učini svesnim kolekcionare i trgovce koliko je ekspertizovanje značajno za napredak i zaštitu filatelije. Posebna aktivnost AIEP sastoji se u publicističkoj aktivnosti.

AIEP stavlja poseban akcent na etičke principe rada svojih članova.

Podrazumeva se da eksperti svoj posao moraju da obavljaju časno i pošteno, sa integritetom i potpuno nepristrasno, uz istovremeno istanačano poznavanje svoje oblasti. Eksperti su u svom radu vezani profesionalnom tajnom, izuzev u slučajevima sudske istrage.

Etika profesije zahteva usaglašavanje različitih mišljenja, ukoliko ona postoje. Ekspert može da iskaže javno svoje mišljenje o pojedinim problemima, medjutim javno ne treba da iskazuje sud o radu drugih eksperata, ukoliko neko kompetentno telo to izričito ne zatraži. U dobronamernost eksperta ne treba nikad sumnjati, ukoliko ne postoje vrlo čvrsti dokazi o suprotnom.

Članovi AIEP plaćaju godišnji doprinos svojoj organizaciji. Oni u Skupštini demoratskim javnim ili tajnim glasanjem odlučuju o svim stručnim, kadrovskim i drugim problemima, nemaju ugrađeno ograničenje rada svojih članova zbog godina starosti u svoje propise i ne snose materijalnu odgovornost za ateste i mišljenja koja izdaju. U slučaju grubih povreda etike rada ili svesnog izdavanja pogrešnih atesta bord može da suspenduje rad eksperta do održavanja sledeće godišnje skupštine, koja onda donosi definitivnu odluku.

AIEP od 1998. godine, u saradnji sa FIP izdaje jedanput godišnje časopis FFE u kome članovi

WASHINGTON 2006

Washington Convention Center

Washington, DC USA

May 27-June 3, 2006

AIEP, ali i drugi eksperti, prezentiraju radove iz oblasti falsifikovanja maraka i objekata poštanske istorije celog sveta.

Radovi se odnose na potpuno falsifikovanje maraka, na delimično falsifikovanje, npr. zupčanja ili pretiska, na vešto uradjene reparature, na falsifikate na račun pošte, naročito u modernom periodu, kao i na druge aspekte falsifikovanja. Naročito su interesantni članci o falsifikovanju objekata poštanske istorije, uključujući prikazivanje lažnih ili više nevažećih nekad originalnih žigova. U pojedinim brojevima donose se i podaci o članstvu, oblastima atestiranja članova i drugo.

U periodu od 1998. do 2002. godine glavni urednik časopisa bio je istaknuti filatelistički ekspert, publicista, izlagač i FIP sudija Paolo Volmajer iz Lugana, Švajcarska, a od prošle godine mesto glavnog urednika je preuzeo Knud Mohr, predsednik FIP u periodu od 1999. do 2003. godine. Izdavanje časopisa preuzela je poznata aukcijska kuća Postillion iz Švedske. Članci se štampaju dvojezično, na engleskom i nemačkom jeziku.

Broj 7 časopisa FFE biće promovisan maja meseca ove godine na Svetskoj izložbi u Valenciji.

Naša filatelija je u prošlosti imala jednog člana AIEP, inž. Mirka Venera, a u sadašnjem sastavu AIEP je od 1994. godine aktivan dr Jovan Veličković. U časopisu AIEP pojavila su se do sada dva članka o našim oblastima, o falsifikatima maraka Republike Srpske i o Novinskim markama Srbije iz perioda između 1866. i 1880. godine.

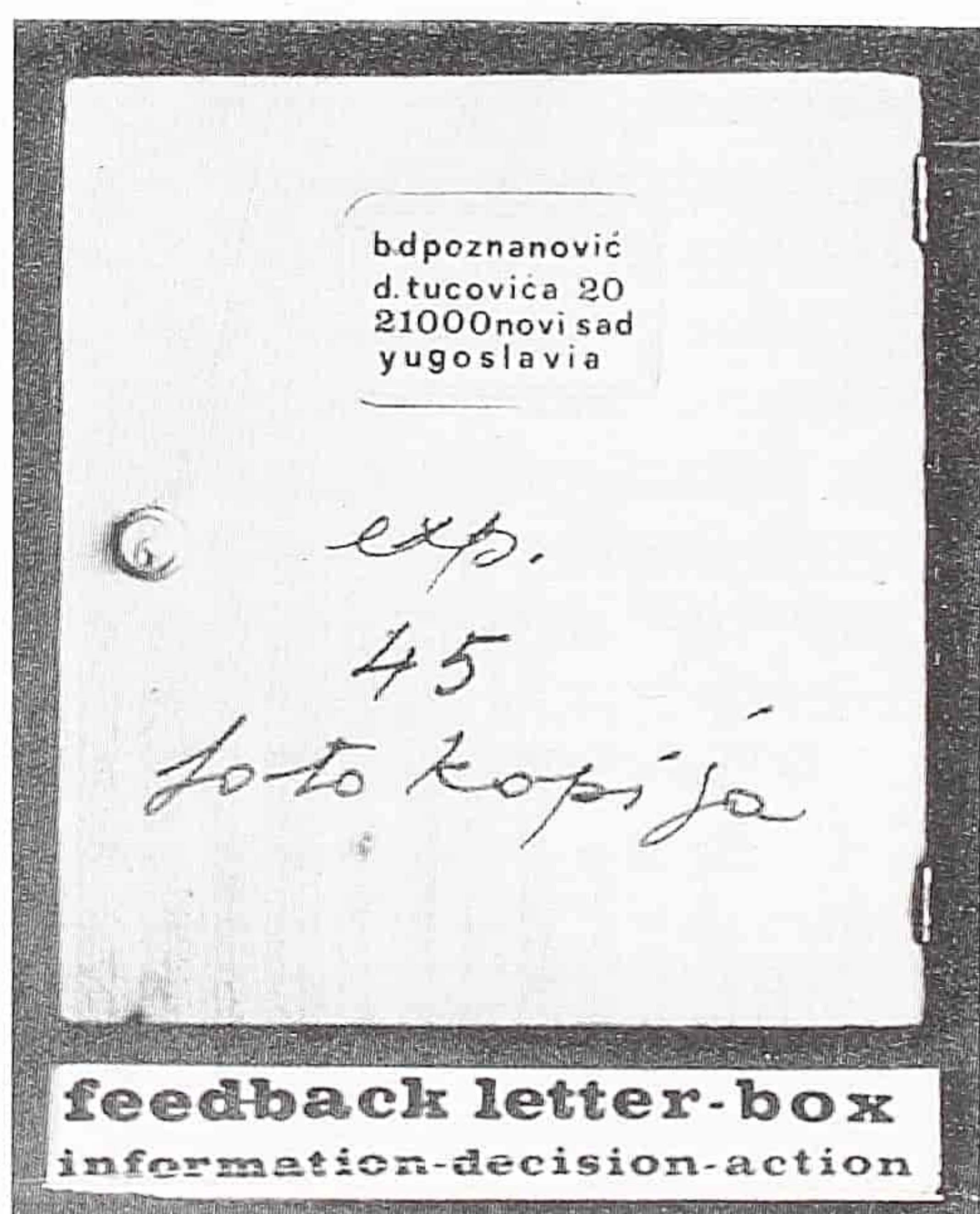
Ovaj kratak prikaz AIEP predstavlja poziv našim ekspertima za saradnju sa časopisom FFE.

(Prema članku u magazinu FLASH - zvaničnom organu FIP, i sajtu AIEP na Internetu, priredio dr Jovan Veličković)

Bogdanka Poznanović¹

FEEDBACK

LETTER-BOX

Moja aktivnost u interpersonalnim estetskim komunikacijama pokrenuta je na inicijativu Marka Pogačnika, početkom 1971. godine kad me zamolio da pošaljem dokumentaciju AKCIJE SRCE-PREDMET, realizovane u Novom Sadu 20. septembra 1970. godine, Klausu Grohu za International Artist's Cooperation (Nemačka).

Iste godine prvi put sam učestvovala u projektu Janosa Urbana (Švajcarska) SKRIPTO-VIZUELNA ISTRAŽIVANJA. Takav vid umetničke prakse postao je za mene tokom sedamdesetih jedan od važnih oblika rada. Sudelovala sam u projektima Petra Štembere (Čehoslovačka), A.&M. Spatole (Italija), H.W.Kalkmana (Nemačka), Klemente Padina (Urugvaj), Slavka Matkovića (Jugoslavija), Erika Andersena (Danska) Johana Fišera (Australija), Uga Caregea (Italija), Francija Zagoričnika (Jugoslavija) i drugih umetnika. Kako se proces komu-

nikacije uglavnom odvijao putem pošte, ta je vrsta delatnosti označena terminom MAIL ART (poštanska umetnost). Dvosmerna veza, povratna sprega, termin koji potiče iz neurofiziologije i često se primenjuje u kibernetici, uključen je u prostor umetnosti kao jedna od najbitnijih komponenata internacionalnih estetskih komunikacija.

Praksa MAIL ARTA prevladava često depresivnu izolaciju stvaralaca uslovljenu manipulativno-komercijalnim odnosima na relaciji umetnik-društvene strukture. U tom interakcionom prosecu permanentno kruže

¹ Bogdanka Poznanović, profesor Akademije umetnosti u Novom Sadu u penziji, jedan od pionira mail-arta u Jugoslaviji. Istaknuti je umetnik u oblasti video-arta. Ustanovljena je nagrada "Bogdanka Poznanović" koja se svake godine dodeljuje za najbolji rad na konkursu studenata Akademije umetnosti u Novom Sadu, u oblasti video umetnosti.

poruke koje se realizuju najrazličitijim nepretencioznim tehnikama, pa se kreativna aktivnost iskazuje u jednom od najdemokratskijih oblika. Ideje u MAIL ARTU izmiču indoktrinaciji, polje akcije je „kontinuirani krug“, kako ga je definisao Robert Filiu, u kojem se povezuju različiti koncepti, sredstva i ličnosti u neprekidnom istraživanju, obnovi i proširivanju broja učesnika. U realizaciji projekata sa više učesnika polazna ideja uglavnom nije strogo kodifikovana i zbog toga doživljava brojne transformacije. U ovoj vrsti delatnosti reflektuje se interes za kontinuirano istraživanje alternativnih oblika komunikacije i otkrivanje novih kreativnih mogućnosti. Za neke učesnike u MAIL ARTU takva umetnička praksa najdublja je estetsko-etička delatnost, ali za neke opet matrica eksperimentisanja i komunikativnog ponašanja. Iako taj fenomen izvire iz ranih avangardnih pokreta našeg

stoleća, novi impuls razvoju te aktivnosti dali su Fluxus, New York Correspondence School i Le Nouveau Realisme na početku šezdesetih godina. Zbog lakog transporta „umetnost korespondencije“ veoma je mobilna, a institucija pošte, kao transfer poruka, obavlja aktivnu socijalnu ulogu na internacionalnim koordinatama. Poštanske regule, format, težina, marke, adrese, žigovi, datumi, pismošće, uključeni su u komunikacioni proces i strukturu pošiljke, te i oni imaju značajnu funkciju. Pravila transportovanja MAIL ARTA razlikuju se od prenošenja sakralizovanih umetničkih dela za reprezentativne izložbe u muzejima i galerijama, jer se ti radovi ne osiguravaju nikakvim novčanim iznosima. Umetničke komunikacije putem

pošte poseduju ritam svakodnevnog života, pošiljke-poruke stižu na adresu određene ličnosti koja ih prima s uzbuđenjem i maksimalnom zainteresovanošću.

Dinamičnost, procesualnost i fleksibilnost bitne su oznake te vrste delatnosti koja egzistira u planetarnom prostoru i doprinosi menjanju savremenih socio-kulturnih struktura. To je „neka vrsta malog univerzuma umetnosti, model mogućeg alternativnog i marginalnog ponašanja“ (Horacio Zabala). Interpersonalnom saradnjom nadilazi se individualizam, eliminiše posredništvo, službena selekcija, hijerarhijsko shvatanje i vrednovanje umetničke produkcije, jer su u ovom komunikacionom odnosu pošiljalac i primalac poruke ravnopravni. Ta razudjena umetnička delatnost još nije svestranije analizirana savremenim kritičko-teorijskim metodama, verovatno zbog svoje formalne i sadržajne nekoherentnosti, iako je u toku sedamdesetih godina održan veliki broj smotri MAIL ARTA. U katalogu internacionalne izložbe „MANTUA MAIL 78“ (Mantova, Casa del Mantegna, 21.IX - 21.X 1978.) koju su organizovali Romano Peli i Michaela Versari (C.D.O. Parma) i na kojoj je sudelovalo sto četrdeset mailartista iz dvadeset osam zemalja, uz 140 reprodukcija publikovani su i tekstovi o ovoj umetničkoj praksi, čiji su autori Ken Fridman (SAD), Majk Crejn (SAD), Hervé Fišher (Francuska), Valter Zanini (Brazil), G.J.De Ruk (Holandija) Romano Peli (Italija), Tošinori Saito (Japan), Bil Galjone (SAD), Rudi Šil (Švajcarska), Paulo Brucki (Brazil), Horacio Zabala (Argentina), Danijel Daližan (Francuska), Jonier Marin (Kolumbija), Rikardo Kristobal (Španija), Djuljelmo Deisler (Bugarska) Itamar Martinez/Mata-Grupoo L. (Venecuela).

Tehnike MAIL ARTA vrlo su raznovrsne: ciklostil, fotografije, specijalni pečati, tekstovi, xerox, knjige umetnika, dopisnice, gramofonske ploče, video trake, filmovi, magnetoskopske trake, crteži, plakati, telegrami, itd. Dobijeni materijal nenasilno obavezuje primaoca na povratnu spregu i kontinuiranu aktivnost u kojoj svaki učesnik ispoljava sopstveni identitet. Format pošiljki MAIL ARTA prilagodjeni su dimenzijama poštanskog sandučića, toga „neuglednog“ dela kućnog inventara koji za učesnike interpersonalnih estetskih komunikacija ima posebno značenje.

Na osnovnim postulatima poštanske komunikacije koncipiran je i projekt FEEDBACK LETTER-BOX / information, decision, action. Fotokopije fotografije moga poštanskog sandučića upućene su na 45 adresa umetnicima s kojima sam već imala komunikaciju ili za koje sam pretpostavljala da će se uključiti u ovu akciju. Fotokopije su poslate običnom poštom 13.VIII 1973. godine. Tekst poziva, koji je sadržavala svaka fotokopija, nije bio strogo kodifikovan, ostavljena je mogućnost za modifikaciju ideje LETTER-BOX-a.

Ažurnost, odnosno sporost, internacionalne poštanske mreže, kao i mnogi drugi razlozi, uticali su na ritam povratnih informacija. Prvih mesec dana pošiljke su stizale u svoje odredište, moj poštanski sandučić, čiji je izgled bio poznat sudionicima projekta, gotovo svakodnevno, pojedinih dana i po tri istovremeno, kasnije u sve dužim vremenskim intervalima, tako da je ova povratna sprega zaključena 20.VII 1974. godine.

Nekoliko učesnika u akciji FEEDBACK LETTER-BOX nije upotrebilo komunikaciju na distanci, nego se uključilo u projekt neposrednim kontaktom (Sarenco, J.Beuyss, G.Urkom).

Kompletan originalni materijal FEEDBACK LETTER-BOX prvi put je predstavljen široj javnosti u Galeriji suvremene umjetnosti u Zagrebu početkom 1979. godine. Isto tako, svi su prilozi prvi put povezani u jedinstvenu strukturu na plakatu/katalogu. Posredstvom STUDIJA Galerije u Zagrebu pokrenuta je nova, proširena komunikacija, što je bila jedna od najbitnijih intencija izložbe.

KO UDARA PEČATE NE TREBA DA PIŠE

Klaus Groh

Nekoliko akcija otiskivanja umetničkih pečata izvedenih ovoga proleća, u kojima i sam bio jedan od učesnika i realizator, podsetilo me na zbirku antologijskih tekstova o mejl-artu objavljenih u časopisu DELO broj 2 za 1980. godinu. Među brojnim esejima priredjivač (naš istaknuti mejl-art umetnik i osnivač Signalizma Miroljub Todorović) uvrstio je tekst nemačkog istoričara umetnosti dr Klaus Groha pod nazivom "Ko udara pečate, ne treba da piše"

1. Svako umetničko delo je rezultat procesa obradjivanja sredine.
2. Svako obradjivanje i/ili savladjivanje sredine ostavlja za sobom tragove.
3. Snežni čovek na Himalajima ostavlja za sobom tragove u snegu: na osnovu njih se može zaključiti koliko je čudovište veliko i teško. Prvi čovek koji je stupio na tlo Meseca, ostavio je tragove za potomstvo: na osnovu njih znaće se godina otkrića i nacionalnost otkrivača.
4. Poštanski službenik poništava poštanske vrednosti pošto ih menja gumenim pečatom: dopunjavanje znači smanjenje vrednosti (!).
5. U svakom slučaju, nešto se saopštava ostalom svetu znacima i tragovima. Saopštena vest dovodi do reagovanja ostale sredine. Znaci u sebi sadrže informacije.
6. Rezultati kreativnog (umetničkog) procesa stvaraju efekte (svejedno kakve!).
7. U današnjem svetu elektronske obrade informacija stvaralačka komunikacija predstavlja najvažniji fenomen egzistencije. Proširivanje umetnosti elementarnim medijima istovremeno znači demokratizaciju ideja kreativnom razmenom ideja.
8. Birokratski postotak "pečatanja" egzistira danas kao oblik priznate publikacione metode u oblasti umetnosti. Verbalno, literarno i ikonalno proizvode se i publikuju u smanjenom formatu umetnička dela – publikuju (1) bez angažovanja uobičajenih distributivnih sistema kao što su galerije i trgovine umetničkim predmetima.
9. Ksilografija prošlog stoleća koristi se danas u multipliciranom obliku u gumenom klišeju (pečatanje).
10. Pečat predstavlja veoma važan oblik umetničkog stvaranja, pošto ni u jednom načinu stvaralačke produkcije nije moguća takva demokratizacija i multiplikacija proizvoda izvan svih društvenih i političkih granica, bez problema i širom čitavog sveta.

(s nemačkog preveo Dragomir Perović)

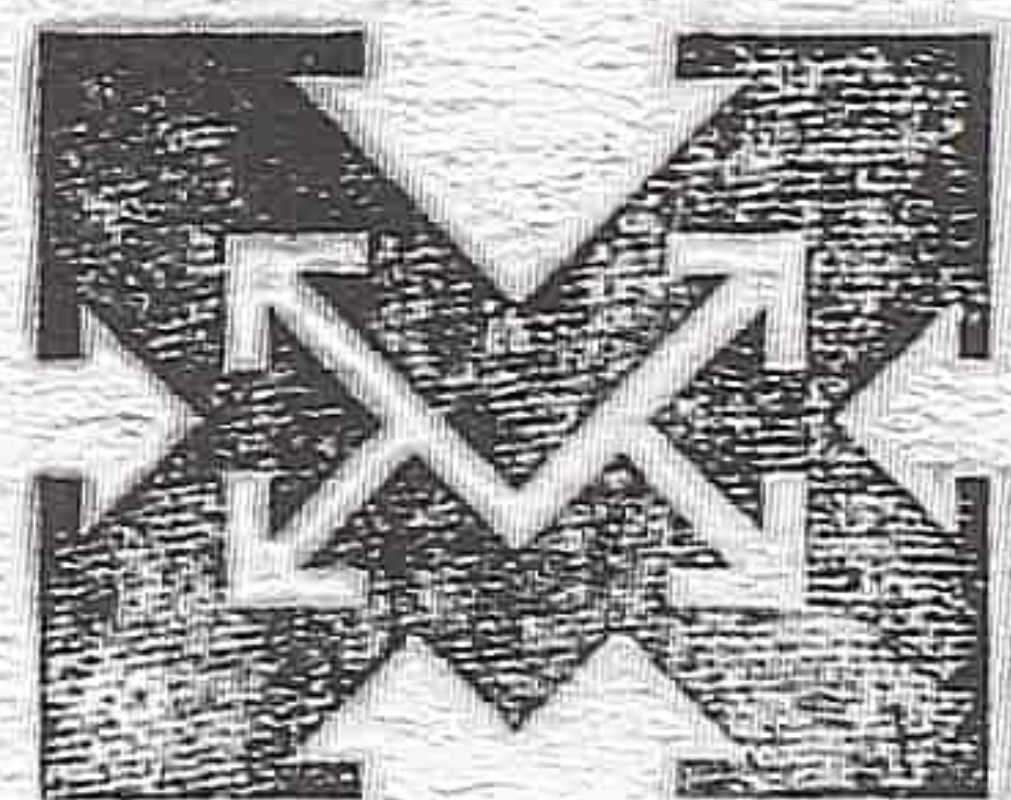

AKCIJA 1
Dom kulture "Studentski grad"
"Kreativnost = Kapital"

AKCIJA 2
Studentski kulturni centar Beograd
"Granični slučajevi"
Josif Kiralji, profesor fotografije
(drugi s desna) u akciji otiskivanja
pečata

DECENTRALIZED NETWORKER CONGRESS

METAMORPHOSIS
BELGRADE, JUNE 2004

AKCIJA 4
Studentski kulturni centar Beograd
Decentralizovani kongres
networkera
Multimedijalni umetnici D.
Kamperelić i Simon Boduen u akciji
otiskivanja pečata

AKCIJA 3
Studentski kulturni centar Beograd
Decentralizovani kongres
networkera
Multimedijalni umetnici Jelica
Čulafić, Peter Kisterman i Anica
Vučetić u akciji otiskivanja pečata

SKRAĆENICE ZA TEHNIKE ŠTAMPE*

(ABBREVIATIONS OF PRINTING TECHNIQUES)**

		Tehnike duboke štampe	-	Intaglio printing techniques
		Originalne	-	Original
C	=	duboka štampa (suvi otisak)	-	intaglio printing (blank)
C1	=	gravura u čeliku	-	steel engraving
C3	=	bakrorez	-	burin (graver or gouge) engraving, notably on copper
C4	=	suva igla	-	drypoint
C5	=	akvatinta	-	aquatint
C6	=	meka prevlaka	-	soft-ground or other ground-based etching
C7	=	mecotinta	-	mezzotint
C8	=	duboka štampa u linoleumu, plastici i dr.	-	intaglio engraving on linoleum, plastic or other materials
		Reproduktivne	-	Reproductive
P3	=	heliogravura	-	heliogravure (manual line and tone photogravure), photogalvanography
P4	=	komercijalna fotogravura, rotogravura	-	commercial photogravure, rotogravure
P10	=	čelikorez nagrizanjem	-	etched steel printing (die-printing)
		Tehnike visoke štampe	-	Relief printing techniques
		Originalne	-	Original
X	=	visoka štampa	-	relief printing (blank)
X1	=	drvorez	-	woodcut
X2	=	gravura u drvetu	-	wood engraving
X3	=	linorez	-	lino cut
X4	=	metalna ploča štampana visokom štamptom	-	relief printed engraved or etched metal plates, notably metal cut
X5	=	metalna ploča radjena za duboku štampu, štampana visokom štamptom	-	relief printed metal plates created for intaglio printing
X6	=	gravura u plastici ili dr. štampana visokom štamptom	-	prelief printed engraving of other materials for example synthetic ones
X7	=	/kineski) kameni pečat	-	(chinese) stone stamp
		Reproduktivne	-	Reproductive
T	=	tipografski	-	typographu, letterpress
T1	=	linotip, posredna tipografija	-	linotype, indirect letterpress
T2	=	fotoksilografija, faksimil gravure u drvetu	-	photoxylography, facsimile wood engraving

* Usvojeno na kongresu FISAE u Fridrikshavenu u Danskoj, avgusta 2002. godine.

**Adopted at the FISAE Congress in Frederikshavn, Danmark, in August 2002.

T3	=	komercijalni pečat	-	commercial rubber stamp
P1	=	klišé, sa ili bez fotografije	-	line block (sliché) with or without photography
P2	=	polutonska fotocinkografija	-	half-tone, photozincography
		Ravne, šablonske i elektronske tehnike	-	Flatbed, stencil and electronic printing techniques
		Originalne	-	Original
L1	=	autolitografija	-	autolithography
L2	=	autografija	-	autography (transfer lithography)
L3	=	cinkografija	-	zincography
L4	=	algrafija	-	algraphy
P9	=	originalna fotografija, hologram	-	original photograph, hologram
S	=	šablon, pošoar	-	stencil, "pochoir"
S1	=	originalna serigrafija	-	original serigraphy (screenprinting)
S2	=	mimeografija	-	mimeography (dye stencil)
S3	=	katazome (šablon na namašćenom papiru)	-	katazome (oiled paper stencil)
S4	=	kapa (katazome sa urminim sokom)	-	kappa (katazome with persimmon juice)
CGD	=	rad oblikovan u kompjuteru	-	computer generated desing
		Reproduktivne	-	Reproductive
P	=	fotoreprodukcija	-	photographic reproduction
P5	=	kolotipija	-	collotype
P6	=	fotolitografija, industrijska transfer litografija	-	photolithography, process transfer lithography
P7	=	offset	-	offset
P8	=	fotoserigrafija (sito štampa)	-	serigraphic reproduction (photosilkscreen)
CRD	=	rad reprodukovano pomoću kompjutera	-	computer reproduced desing
Y	=	fotokopija	-	photocopy
		Ostale skraćenice	-	Other abbreviations
U	=	ostale tehnike, uključujući otiskivanja trljanjem i kolografiju	-	technique not listed above, including Frottage, Chinese rubbing and collography
/Broj posle simbola za tehniku = broj ploča		-	Number after the technical symbols = number of colours used	
/ mon.	=	monotipija	-	monotype
/col.	=	ručno kolorisano	-	hand coloured
Mešane tehnike moraju se označavati pojedinačnim skraćenicama odvojenim znakovima plus, npr. C2+C3+C4		-	Mixed techniques must be indicated as individual symbols separated by plus signs, e.g. C2+C3+C4	

ФИЛАТЕЛИСТА FILATELISTA

ЧАСОПИС САВЕЗА ФИЛАТЕЛИСТА СРБИЈЕ

Излази четири пута годишње,

Примерак 60 динара. За чланове Савеза
филателиста Србије примерак 30 динара.

Годишња претплата за Југославију 240
динара; за иностранство 480 динара.
Поштански трошкови се плаћају посебно.
(за авионску пошту + 30 динара за Европу,
односно 60 динара за прекоморске земље).

Мали огласи до 20 речи 200 динара; свака
даља реч 5 динара; за правна лица: 1/1
страна 1.000 динара

Published four time at year by Union of
Philatelists of Serbia
Address: Sremska 6/IV, YU - 11000 Belgrade
Tel/fax: +381 11 638 751
PO Box 702

Little advertisements: first 20 words €15.00;
each additional word € 0.10

Unless otherwise stated, all items may be
reprinted, provided that the proper information is
given of source and author.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
656.835

ФИЛАТЕЛИСТА : Filatelistа часопис
Савеза филателиста Србије / Одговорни
уредник Војислав Беговић. - Год. , бр. 1
(1949)-. Београд : Савез филателиста
Србије, 1949-. - 23 cm

ISSN 0430-4063 = ФИЛАТЕЛИСТА (Београд)

COBISS.SR-ID 16523778

Рукописи се не враћају.

*Марке или други
материјал послати због
снимања враћамо у
препорученом писму или
по договору.*

*Препиштавање
дозвољено, уз навођење
извора и аутора, уколико
другачије није наведено.*

Издавач:
Савез филателиста
Србије

Администрација:
Београд, Сремска 6/IV
тел: 011/638-751

e-mail: philserb@eunet.yu
YU ISSN 0430-4063

Тираж: 400

Штампа:

kućaštampe

ФИЛАТЕЛИСТА

ЧАСОПИС САВЕЗА ФИЛАТЕЛИСТА СРБИЈЕ

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

др Јован Величковић,
Душан Јањетовић
Богдан Петровић,
проф. др Милан Радовановић,
Јован Рељин,
Слободан Шотра
Прим. др Мирко Царан

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК

Војислав Беговић

СЕКРЕТАР УРЕЂИВАЧКОГ ОДБОРА

Ференц Молнар

kućaštampe

Tel: 011 307 5 307, Bačka 15d, Zemun